

GYŐRI ÁGNES

A racionális kisvállalati gazdálkodás tényezői, 2006–2010

A tanulmány a hazai kis- és középvállalati szektorban 2006-ban elvégzett, majd 2010-ben megismételt kérdőíves felmérések eredményei alapján igyekszik bemutatni a racionális vállalati gazdálkodás sajátosságait. Vizsgálatunk fő kérdése, hogy e szektor vállalkozásainak gazdálkodását milyen tényezők teszik ésszerűvé, s hogy a 2006–2010 között eltelt időszakban milyen változások figyelhetők meg a gazdálkodói magatartásuk alakulásában. Eredményeink alapján megállapíthatjuk, hogy a mai napig megtalálhatók a kisvállalkozói – háztartási szemléletű, megélhetésorientált – gazdálkodás nyomai, de a racionális gazdálkodás általunk használt mutatói szerint e vállalkozások körében szakszerűbbé vált a gazdálkodás. Ebben a folyamatban szerepet játszott a gazdasági válság, amely által előidézett helyzethez kénytelenek voltak alkalmazkodni a kis- és közepes vállalkozások: felismerték, hogy célravezetőbb a hatékonyság és a költségek szempontjából a racionális pénzügyi magatartás követése, s ezzel összhangban a válság miatti zavarok elhárítására kiadáscsökkentő eszközök alkalmazása. A kis- és közepes vállalkozások gazdálkodásával kapcsolatos racionális döntések előmozdításában elsősorban a korszerű pénzügyi ismereteknek és a szakmai tudásnak van szerepe.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: H32.

A magyar gazdaság az elmúlt több mint két évtizedben gyökeresen átalakult: a piacgazdaság intézményrendszerének kiépülésével, a jogi korlátok lebontásával a kilencvenes évek végére meghatározóvá vált a magántulajdonú gazdasági szervezetek szerepe mind a gazdaságban, mind a foglalkoztatásban, miközben az állami szektoré folyamatosan csökkent. A piacgazdaság jogi-szervezeti környezetének kialakulásával összhangban a gazdasági szereplők piacconform magatartása is folyamatosan alakul, azonban ez egy lényegesen lassúbb folyamat. Számos kutatás hívja fel a figyelmet arra, hogy a piac térnyerésével automatikusan nem terjed el az adótudatos magatartás. A magyar vállalatok adózással kapcsolatos magatartását vizsgáló elemzések szerint a gazdasági növekedéssel párhuzamosan javult a cégek szerződéses,

* A tanulmány a TÁMOP-4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0005 kutatási projekt keretében készült. Köszönettel tartozom Czákó Ágnesnek szakmai iránymutatásáért és tanácsaiért, továbbá Husz Ildikónak a módszertani kérdésekben nyújtott segítségéért.

adózási és pénzügyi fegyelme, de a hazai vállalatok gazdálkodásának menetében napjainkban is kimutatható a „nem piaci”, „hagyományra építő” magatartás, sőt az utóbbi években – a gazdasági válság hatásaival összefüggésben – komoly visszaesés történt ezen a területen (Tóth–Semjén [1998], Semjén–Tóth [2004], [2009], [2010]).

A kis- és középvállalkozások beágyazottságából eredő hagyományos viselkedés a gazdálkodás racionalitása ellen hat, negatívan befolyásolhatja a hatékonyság- és profitorientált szemlélet terjedését, a modern üzletviteli megoldások alkalmazását, ami gyengítheti a versenyképességet s így e vállalkozási kör gazdasági növekedésben betöltött – a nagyvállalatokétól eddig is jóval elmaradó – szerepét.¹

A kis- és közepes vállalkozások viselkedésével kapcsolatos elemzések, illetve esettanulmányok e szektort – stagnáló jövedelmezőség és a szakszerű vállalatirányítás alacsony foka mellett – a külső környezet változásaira való nagyfokú érzékenységgel is jellemzik. Az elemzések a kis- és közepes vállalkozások gazdálkodása és növekedési esélyei szempontjából a válság két fontos és egymást erősítő következményét emelik ki, amelyek fokozzák pénzügyi sérülékenységet, s nehezítik működésüket (NFGM [2009]). Az egyik a kereslet visszaesése, a másik a hitelpiaci kínálat csökkenése, vagyis azok a vállalkozások, amelyek a válság hatásai következtében váltak fizetéseképtelenné, többszörös nehézségekkel szembesültek. A szektor kisebb vállalkozásaira erősebb hatást gyakorolt a recesszió, mivel tevékenységük kevésbé diverzifikált, finanszírozási rendszerük gyengébb, nagymértékben függnek a banki hitelektől, ugyanakkor hitelfelvétel esetén gyengébb pozícióban vannak a nagyobb vállalatokhoz képest, s más finanszírozási források igénybevételére a lehetőségük korlátozottabb. A legtöbb elemzés már a válság kirobbanását követően azt találta, hogy nemcsak a hitelezési hajlandóság csökkent, de a – különösen a hosszú távú – hitelek iránti igény is visszaesett, főként a tervezett beruházások elmaradása, illetve elhalasztása miatt. A GVI–Tárki 2009 tavaszán végzett közös kutatása alapján a kis- és közepes vállalatok – ezen belül is leginkább a hitellel rendelkező vállalkozások – borúlátóbbak jövőjükkel kapcsolatban a többi vállalkozáshoz képest, és bizonytalanok ítélt helyzetüket általánosan a kiadások visszafogásával, a követelésállomány csökkentésével igyekeznek javítani (Bartha és szerzőtársai [2009]).

Tanulmányunk a vállalati szektor egyetlen szegmensére koncentrált, mégpedig a mikro-, a kis- és középvállalkozások² gazdálkodási racionalitásának vizsgálatára. A vállalati gazdálkodói viselkedéssel és piaci döntésekkel foglalkozó kutatások többnyire csak a közepes és nagyvállalatok magatartását elemezték, kevés olyan nagy

¹ A kis- és közepes vállalkozások a magyar gazdaság bruttó hozzáadott értékének megközelítőleg felét állítják elő, de ez elmarad az árbevétel szerinti részesedéstől, mely azt támasztja alá, hogy a nagyvállalatok hatékonyabban működnek és árbevétel-arányosan magasabb bruttó hozzáadott értéket hoznak létre (Román [2006], Szerb [2010]). A magyar kisvállalkozások versenyképességével foglalkozó összehasonlító tanulmányok szintén a hazai kis- és közepes vállalkozási szektor nemzetközi szintű versenyképességének rendkívül alacsony szintjéről számolnak be (lásd például Chikán–Czakó [2009], Kerepesi [2007], Némethné [2008], [2009], Szerb [2010], Viszt [2009]).

² A tanulmányban mikrovállalkozásnak a kevesebb mint 10 főt foglalkoztató vállalkozások, kisvállalkozásnak a 10–49 főt alkalmazó vállalkozások, és középvállalkozásnak az 50–249 fős vállalkozások minősülnek, mely tipológia némileg eltér a 2004. évi 34. törvény által meghatározott definíciótól abban a tekintetben, hogy figyelmen kívül hagyjuk az éves nettó árbevétel, illetve mérlegfőösszeg nagyságát.

elemszámú mintán végzett felmérés készült, amely a kis- és közepes vállalati szektor valamennyi vállalkozásának gazdálkodási gyakorlatával foglalkozott, a tíz főnél kisebb szereplőket is bevonva a vizsgálatba.

A korábbi empirikus felmérések rámutattak a magyarországi kis- és közepes vállalkozási szektor tradíciókhoz való erős kötődésére, s felhívták a figyelmet a kisvállalkozások és háztartások egymásra épülésének pénzügyi problémájára. Elemzésünk során azzal a feltételezéssel éltünk, hogy a magyar kis- és középvállalkozások gazdálkodási racionalitása a már feltérképezett jellegzetes mintákat követi, de vannak olyan sajátosságai is, amelyek szakszerűbb vállalatirányítás felé mutatnak.

Vizsgálatunkhoz a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézete által 2006-ban végzett, majd 2010-ben megismételt Pénzügyi kultúra Magyarországon című kutatás kis- és középvállalati almintájának adataira támaszkodtunk.³ Az adatfelvételek azonos szerkezetű, több mint 1200 vállalatra kiterjedő országos reprezentatív mintákon készültek. A mintába került vállalkozások kiválasztása a KSH cégnyilvántartásából a kis- és közepes vállalkozási szektor gazdasági ág és létszám szerinti összetétele alapján történt. Mindkét mintában a mikrovállalkozások a valódi számukhoz képest alulreprezentáltak, mivel a kutatások célja elsősorban az „igazi” kisvállalkozások megismerése volt (*F1. táblázat*). A 2006-ban készült felvétel tisztított adatai 1191, a 2010. évi felvételé 1192 mikro-, kis- és középvállalkozás adatait tartalmazza.⁴ A két vizsgálat során megkérdezett vállalkozások főbb változók szerinti megoszlását a *F2. táblázatban* közöljük.

Tanulmányunkban a hazai kis- és közepes vállalkozások – vizsgálatunkban használt tényezők alapján mért – racionális piaci magatartásának a rendelkezésünkre álló két empirikus adatfelvétel alapján kirajzolódó tendenciáit igyekszünk elemezni.⁵ Foglalkozunk a kisvállalkozások megtakarítási törekvésének, a biztosítási piacon való részvételének alakulásával, a – költségracionális szempontok szerinti – bankválasztás és bankváltás változásaival. Majd matematikai statisztikai módszerek segítségével vizsgáljuk, hogy a racionális piaci magatartás egyes tényezői mely vállalati jellemzőkkel állnak összefüggésben. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy a racionális piaci magatartás a kis- és középvállalkozások mely körére jellemző, illetve milyen tendenciák ragadhatók meg az általunk vizsgált időszak során e tekintetben.

³ A 2006-ban végzett kutatásra az Inter-Európa Bank megbízásából, a kutatás folytatására 2010-ben a Nemzeti Innovációs Hivatal támogatásával az Innotárs projekt keretében került sor (mind a két felvétel kis- és közepes vállalkozási szektorra vonatkozó altemájának vezetője *Czakó Ágnes*).

⁴ A mintába 250 fő feletti nagyvállalatok is bekerültek, ugyanis – a KSH adatbázisa szerint – még kis- és közepes vállalkozások voltak akkor, amikor bekerültek abba, de időközben nőtt az alkalmazottaik létszáma. A torzítás elkerülése érdekében az elemzés készítésekor nem vettük figyelembe őket.

⁵ Hangsúlyozzuk, hogy vizsgálatunk olyan empirikus felvételek másodelemzése, amelyek elsődleges célja nem a vállalkozások racionális piaci magatartásának feltérképezése volt, hanem az, hogy átfogó képet adjanak a kis- és közepes vállalkozások pénzügyi kultúrájáról, azaz minél mélyebb információkkal szolgáljanak pénzhasználati szokásairól, pénzügyi ismereteiről, befektetésekre és hitelfelvételre vonatkozó magatartásáról. Mindezekkel összefüggésben a felmérések eredményei – megítélésünk szerint – lehetőséget nyújtanak a racionális piaci magatartás vizsgálatára, noha tisztában vagyunk azzal, hogy a gazdálkodási racionalitás nem szűkíthető le az általunk vizsgált négy dimenzió vizsgálatára, és nem is ezek a vállalati racionális magatartás legfontosabb elemei.

Kisvállalatok racionális gazdálkodása – dióhéjban

Az elmúlt évtizedek kisvállalkozások körében végzett magyarországi⁶ és nemzetközi⁷ kutatásai – jelen tanulmányunk szempontjából – legfontosabb tapasztalatai szerint a kis- és közepes vállalkozási szektor „legkisebbjei” erősen beágyazódnak a társadalomba. A korábbi empirikus kutatások vizsgálatunk központi problémája szempontjából fontos megállapítása, hogy a kisvállalkozások élete nagyon szorosan kapcsolódik az őket alkotó családokhoz, a közvetlen környezetükhöz. A vállalkozások megszervezésében, működésében és pénzügyi döntéseinek meghozatalában nagyon lényeges szerepet játszanak a családi, rokoni, baráti kapcsolatok és a háztartás mindenkori helyzete.

A családi kötelek vállalkozás életében betöltött szerepét vizsgáló nemzetközi kutatások a sikeres családi kisvállalkozások számos példáját említik a fejlett, piaci versenyre épülő gazdaságokban, amelyek közül az olaszországi családi vállalkozások vizsgálata kapta az egyik legnagyobb figyelmet az elmúlt évtizedekben. Bagnasco és munkatársai a Terza Itália (harmadik Itália) néven ismertté vált nagyregió⁸ családi tulajdonban lévő, illetve családi vezetésű vállalkozásainak sikerességét kutatva, azt találták, hogy az olasz kisvállalkozások rendkívül összetartók, s egyben nyitottak is: a család nemcsak támogatja a tagjait, segít az elinduláshoz szükséges tőke előteremtésében, és munkát ad a fiataloknak, hanem nyitott a vállalkozói kooperációs kapcsolatok kialakítására, és fogékony a technológiai újítások átvételére is (*Bagnasco–Pini* [1975], *Bagnasco–Sabel* [1995]). Egyes kutatók az olasz kisvállalkozások gazdasági sikerét a kiterjedt és erős családi, illetve helyi közösségi – informális – kapcsolatok mellett a támogató (formális) intézményi háttér jelenlétének is tulajdonítják (*Putnam* [1993]).⁹ Mások a rokonsági kapcsolatok hálózatán túlmenően a városok és kistérségek között kialakult fejlett cserekapcsolatok és a helyi közösségek összetartásának jelentőségére hívják fel a figyelmet (*Invernizzi–Revelli* [1993]).

A családtagoknak a vállalkozások működésére gyakorolt hatását vizsgáló kutatók azonban azt is hangsúlyozzák, hogy a családi kapcsolatok nemcsak pozitív erőforrást jelenthetnek a vállalkozás életében, hanem korlátot is (*Ram–Holliday* [1993]). Ugyan megbízható munkaerőhöz jut a vállalkozás a rokonsági hálón keresztül, hi-

⁶ A teljesség igénye nélkül: *Czakó* [1997], *Czakó és szerzőtársai* [1994], [1995], *Czakó–Vajda* [1993], *Kuczi* [1996], [1998], [2000], *Laki* [1994], *Laky* [1998], *Scharle* [2000], *Vajda* [1997].

⁷ Az 1960-as, 1970-es években készült brit, francia, német, amerikai, japán és orosz empirikus vállalkozáskutatásokon, esettanulmányokon alapuló áttekintést nyújt *Wilken* [1979], a fejlődő latin-amerikai és kelet-ázsiai országok családi kisvállalkozásainak előnyeiről és hátrányairól lásd például *Kilby* [1971], *Leff* [1979] munkáit, valamint *Hamilton* [1991] áttekintését.

⁸ Arnaldo Bagnasco alapján Terza Itáliának az észak- és közép-olaszországi régiók ipari övezeteit nevezzük, amelyre jellemző a kis- és középvállalkozások alkotta együttműködés-rendszer, amelyben a kis családi vállalkozások kis szériás, rendkívül versenyképes, minőségi termékek – például kerámia-tárgyak, textíliák, hidraulikus eszközök, bútorok, elektronikus hangszerek – gyártására specializálódtak (*Bagnasco–Pini* [1975]).

⁹ *Putnam* [1993] a megfelelő intézményi háttér, azaz a jogrendszer, a regionális és helyi önkormányzatok, a vállalkozói kamarák és szakmai szövetségek szerepének szükségességét hangsúlyozza, mert az beindítja azt a folyamatot, amely révén létrejön a kisvállalkozások kooperációja, övezeti hálózatosodása, s a terület gazdasági felvirágzása.

szen a családi ajánlás egyben fegyelmező erejű is, de a vállalkozás vezetője sok esetben kényszernek érezheti, hogy akkor is alkalmazzon egy családtagot, vagy adjon neki kölcsönt, ha ez gazdasági szempontból nem indokolt. A kötelezettségek és előnyök keveredéséből egyfajta „egyeztetési paternalizmus” (*negotiated paternalism*) jöhet létre, amely kihat a vállalkozás működésére.

A rendszerváltás óta eltelt több mint két évtizedben készült magyarországi kisvállalati kutatások a kis- és közepes vállalkozások alapvető sajátosságaként emelik ki a vállalkozás és háztartás összefonódásának jelenségét. Kiemelik a család és rokonság vállalkozásokban betöltött szerepét, kimutatják, hogy a kisvállalkozások körében a kapcsolati tőke kiemelkedő jelentőségű erőforrás: a tágabb családtól kapott kölcsön segít a vállalkozás elindításában, s a család kapcsolati tőkét felhasználva épül ki a vállalkozás gazdasági kapcsolatrendszere. *Czakó és munkatársai* [1994] kutatási eredménye szerint a kilencvenes évek elején alapított kisvállalkozások nagy része – más erőforrás hiányában, mivel a privatizációba nem tudtak bekapcsolódni, s bankkölcsönöket sem vettek fel – baráti, családi kapcsolataikat használták fel mind az önállóvá váláskor, mind a későbbi működésük során,¹⁰ s ez a helyzet az azóta eltelt időszakban sem sokat változott. A társas vállalkozások 52 százalékára napjainkban is jellemző a segítő – családi, baráti, üzlettársi – kapcsolatok elsőbbsége a támogatásban, illetve az információszerzésben (*Tóth* [2000]).

A mikro- és kisvállalkozásokra nem jellemző a tudatos tartalékolás, s ilyen kalkuláció hiányában többnyire „természetes forrásokat” vesznek igénybe a fizetnivaló jelentkezésekor, rokonsági hálózatukra támaszkodnak, valamint a háztartási javakat használják fel a vállalkozásba bevonva, azaz a háztartás nem válik el a vállalkozástól (*Czakó és munkatársai* [1995], *Kuczsi-Vajda* [1992], *Kuczsi* [1996], [2000]).

A vállalkozás és háztartás egymásra épülése azt is jelenti, hogy az erőforrások oda-vissza áramolnak: gyakran előforduló probléma, hogy a vállalkozás a bevételt jövedelemként kezeli, nem számol előre a várható költségekkel, hanem elkölti, vagyis a racionális vállalkozói magatartás helyett a háztartás fogyasztói szempontjai érvényesülnek. A magyarországi kutatások által megfigyelt racionális kisvállalkozói magatartás a relatív biztonságot igyekszik megteremteni, illetve a bukást elkerülni. Jelentős részük csak annyiban valósít meg fejlesztéseket, amennyiben az a háztartás vagyonát növeli, hiszen az üzleti tevékenység fő célja a család megélhetésének – lehetőleg minél jobb színvonalon történő – biztosítása, a család fogyasztási célú megtakarításának szolgálata (*Czakó-Szanyi* [2010], *Laky* [1998]).¹¹ A kisvállalkozások piaci növekedésének éppen ez a családi felhalmozásra orientált szemlélet, a háztartás és

¹⁰ Az induláshoz szükséges tőke előteremtéséhez a vállalkozások vagy a korábbi megtakarításaikat használták fel, vagy ingatlant, gépkocsit adtak el – a megkérdezettek mintegy kétharmada élt ezzel a lehetőséggel –, valamint egyharmaduk kapott további munka-, illetve ügyintézés jellegű segítséget induláskor a rokonaitól (*Czakó és munkatársai* [1994]).

¹¹ A magyar kisvállalkozások többsége olyan „tradicionális életviteli mintákat” követ, amely során nem a beruházásokra, megtakarításokra való törekvés a hangsúlyos, hanem a család fogyasztásának szolgálata. Az ilyen „megélhetési” vállalkozó – akit Laky Teréz kistermelő vállalkozónak hív – nem vállal túl nagy költségeket, nem költ innovációra, illetve beruházásokra, és kis körzeti piacon működik, ahol nincsenek versenytársak, s ha vannak, azok is hozzá hasonlóan elsősorban biztonságra törekednek (*Laky* [1998]).

üzlet egymásra épülése lehet az egyik jelentős hátráltató tényezője. Spéder [1997] egy észak-magyarországi kistérségben a háztartások gazdálkodásának vizsgálata során hívja fel a figyelmet arra, hogy ez az erőforrás-allokáció többnyire nem követi a racionalitás szabályait. Az 1992 és 1994 közötti kutatási tapasztalatai a piacorientált kistermelés jelentős mértékű csökkenését, s a fogyasztásra törekvő szemlélet növekedését mutatták.

A racionális magatartás főbb mutatói

Elemzésünk a már említett két, 2006-ban és 2010-ben rögzített adatforrásokra épít. Mindkét kérdőíves felmérés alkalmával kérdezőbiztosok keresték fel a kis- és közepes vállalkozások tulajdonosait, vezetőit, illetve a vállalkozás pénzügyeiben illetékes – a cégvezető által válaszadásra kijelölt – alkalmazottját, és kérdéseket tettek fel nekik a vállalkozás „pénzügyi kultúrájára” (banki kapcsolatok, pénzügyi ismeretek, banki/befektetési termékek használata, biztosítási és hitelfelvételi szokások), a vállalkozás reáadataira (foglalkoztatottak létszáma, nettó árbevétel, adózott eredmény), ezek múltbeli és jövőben várható alakulására, valamint a vállalkozás gazdálkodásának egyéb jellemzőire (például exportból származó árbevétel, készpénzes pénzügyi tranzakciók aránya, vállalati pénzzavar elfordulásának gyakorisága és okai, tulajdonosi szerkezet, piaci hatókör) vonatkozóan.

A vállalatok racionális gazdálkodását a kérdőív adta korlátozott lehetőségek alapján a következő kétértékű változók segítségével mértük.

– A vállalkozások *hosszú távú megtakarításokra való törekvése* alapján azokat a cégeket vizsgáltuk, amelyekre jellemző a folyó kifizetéseket biztosító likviditási és stratégiai tartalék képzése feletti hosszú távú megtakarításokra való törekvés.¹²

– A kis- és közepes vállalkozások *biztosítások piacán való részvétele* alapján azokat a vállalkozásokat vettük figyelembe, melyek a vizsgálat idején rendelkeztek felelősségbiztosítással, azt feltételezve, hogy előrelátást, biztonságra törekvést tükröz, ha ilyen típusú biztosítást köt egy vállalkozás.¹³

– A kis- és közepes vállalkozások *bankválasztási szempontjainak* vizsgálata alapján azokat a cégeket soroltuk a racionális gazdálkodású kis- és közepes vállalkozások közé, amelyek esetében legalább egy piaci értelemben vett „racionális” szempont szerepet játszott az adott vállalkozás által legtöbbször igénybe vett pénzintézet kiválasztásakor.¹⁴

¹² A kérdőívben szereplő kérdés: Az ön vállalkozása törekszik-e arra, hogy megtakarításai, hosszú távú befektetései legyenek?

¹³ A kérdőívben szereplő kérdés: Milyen biztosítása van a cégnek?

A 2010-es vállalati mintán végzett korábbi elemzésünkben (Györi [2010]) a vállalati gazdálkodási racionalitást az *alkalmazottakra kötött biztosítással* való rendelkezéssel mértük. Mivel a 2006. évi felmérés nem kérdezett rá a vállalkozás alkalmazottak számára kötött biztosítására, ezért döntöttünk úgy, hogy a jelenség időbeli alakulását a felelősségbiztosítással való rendelkezés oldaláról ragadjuk meg.

¹⁴ A kérdőívben szereplő kérdés: Milyen szempontok alapján választotta ki cége számára pont ezt a bankot?

Piaci értelemben vett racionális, azaz *költségracionális bankválasztási* szempontnak tekintettük az olcsó számlanyitást, olcsó számlavezetést, kedvező kamatok, más bankokhoz képest kedvezőbb, illetve több szolgáltatás lehetőségét, valamint az egyéb válaszok közül a kedvezőbb hitelfelvétel, megfelelő konstrukciók stb. válaszokat. Az idővel való takarékoság fontosságát tükröző bankválasztási szempontokat (például kiterjedt fiókhálózat, sok bankautomata, nincs sorban állás, jól megközelíthető a bank, jó a parkolási lehetőség) megjelölő kis- és közepes vállalkozásokat nem soroltuk ide, ezzel azonban nem azt állítjuk, hogy az időtakarékoság ne utalna racionalitásra – hiszen a nagy időigény költséget jelent –, de a vállalkozások *költségracionális és időtakarékos bankválasztási* szempontok alapján történő csoportosításának eredménye eltér mindkét minta esetében (a *költségracionális és időtakarékosan racionális* kisvállalkozások jellemzőinek eltéréseire a későbbiekben kitérünk, lásd *F5. táblázat*). Tehát az időtakarékoságból, kényszerűségből történő (például csak ez a bank volt, amikor számlát nyitott vagy csak ez adott hitelt), és a bankminőségre utaló (felkészült, készséges, segítőkész személyzet, szép épület/iroda, rugalmasság, megbízhatóság) bankválasztási szempontokat nem tekintettük *költségracionális bankválasztásnak*.

– *A számlavezető bank megváltoztatásának oka* alapján azokat a vállalkozásokat vontuk be a vizsgálatba, amelyek esetében a számlavezető pénzügyintézet megváltoztatására *költségracionális szempontok* miatt került sor.¹⁵

Követve a vállalkozások bankválasztási szempontok alapján történő csoportosításának logikáját a kis- és közepes vállalkozások bankváltási okainak vizsgálata során azok a vállalkozások kerültek be elemzésünkbe, amelyek a működésük óta legalább egyszer számlavezető pénzügyintézetet váltottak, s ez a bankváltás – amennyiben erre már többször került, akkor a legutóbbi bankváltás – kifejezetten *költségracionális ok(ok)*ból történt, vagyis drága szolgáltatási díjak, más banknál elérhető kedvezőbb vagy új szolgáltatási lehetőségek stb. miatt. Lényegében az időtakarékos (például messze van a vállalkozástól, sorban kellett állni, kedvezőtlen nyitva tartás, kevés bankautomata stb.), a kényszerből történő (nem kapott hitelt, anyavállalat döntése), valamint a bankminőségi, érzelmi alapú (udvariatlan ügyintéző, gondozatlan banképület) bankváltás okokat nem soroltuk a racionális bankváltás kategóriájába.

Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy szerettük volna kiterjeszteni a kis- és közép-vállalkozások racionális piaci magatartásának vizsgálatát más – gazdálkodási racionalitást mutató – változókra is, de ezeket végül kihagytuk elemzésünkéből a következő problémák miatt.

– Kihagytuk a *vállalkozások folyó kifizetések fedezésére való tartalékképzésének vizsgálatát*,¹⁶ mivel a 2010. évi minta szinte valamennyi vállalkozása (93 százaléka) jelezte, hogy mindig rendelkezik tartalékkal, pénzügyi bevételi-kiadási tervvel, illetve tudatos irányítás jellemzi, így ennek a változónak a vizsgálata – a változó kellő szórásának hiánya miatt – nem nyújtott lehetőséget a vállalkozások racionális piaci magatartásának vizsgálatára.

¹⁵ *A kérdőívben szereplő kérdés:* Milyen okok miatt változtatta meg a cég számlavezető bankját?

¹⁶ *A kérdőívben szereplő kérdés:* Az ön vállalkozása törekszik-e arra, hogy mindig legyen tartaléka, amiből a folyó kifizetéseket biztosítja?

– Kihagytuk a *készpénzes pénzügyi tranzakciók arányának* vizsgálatát,¹⁷ ugyanis eleinte azt gondoltuk, hogy a készpénzes tranzakciók az átláthatóságot akadályozzák, ezért racionálisan gazdálkodónak véltük azokat a kis- és közepes vállalkozásokat, amelyek pénzügyi tranzakcióik legfeljebb tíz százalékát bonyolítják készpénzben, de beláttuk, hogy a minimális készpénzhasználat nem tükrözi egy vállalkozás gazdálkodási racionalitását, mivel vannak olyan ágazatok, ahol a készpénzhasználat elkerülhetetlen.

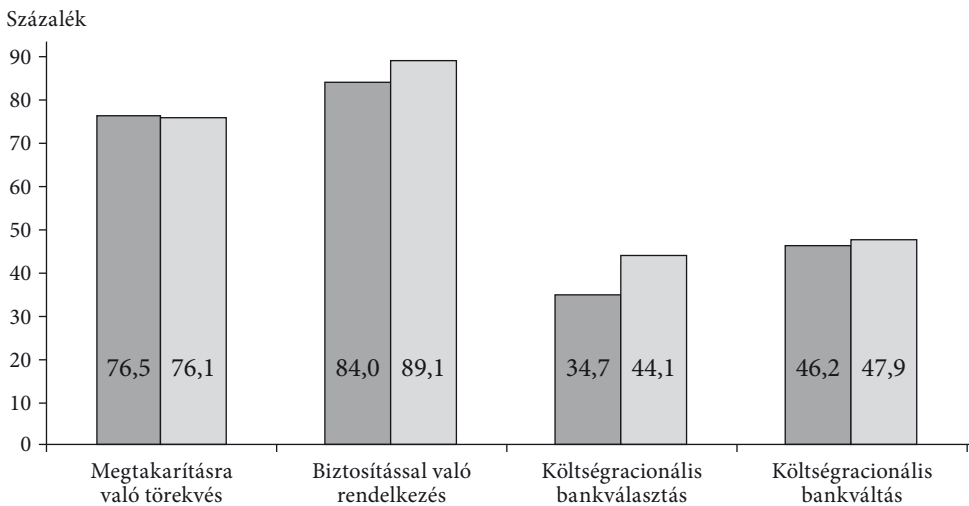
Időbeli változások a kis- és közepes vállalkozási szektor racionális piaci magatartásában

Tanulmányunknak ebben a részében azt vizsgáljuk meg, hogy a két adatfelvételben részt vevő kis- és közepes vállalkozások racionális piaci magatartásában 2006 és 2010 között milyen irányú változások történtek.

A felvételek eredményei azt mutatják, hogy a vizsgált időszakban a mikro-, kis- és közepes vállalkozások magatartása racionálisabbá vált (*1. ábra*). A megtakarító kisvállalkozások aránya lényegében nem változott, míg a többi – általunk vizsgált – mutató értéke javult, ami a vállalati gazdálkodás szakszerűbbé válására vonatkozó előzetes várakozásainkat támasztja alá, s arra enged következtetni, hogy a két felvétel között bekövetkezett gazdasági válság hatására a cégek piaci magatartásukban racionális gazdálkodási döntések meghozatalára kényszerültek.

1. ábra

A kisvállalatok racionális piaci magatartásának változása 2006 és 2010 között (százalék)

¹⁷ A kérdőívben szereplő kérdés: A vállalkozás pénzügyi tranzakcióinak körülbelül hány százaléka volt 2005-ben/2009-ben készpénzes?

A vállalati jellemzők csoportosítása

Mindkét felvétel tapasztalatai szerint a mintába került vállalkozások közel háromnegyede törekszik arra, hogy legyenek hosszú távú megtakarításai. A kis- és közepes vállalkozások által előnyben részesített megtakarítási formák részletes vizsgálata alapján mindkét vizsgálati időpontban messze a legkiemelkedőbb megtakarítási forma a lekötött forintbetét, amelynek népszerűsége 2006-ról 2010-re még kissé nőtt is, valamint a készpénz és lekötetlen forintbetét, ez utóbbi tartalékolása viszont valamelyest csökkent (1. táblázat). A szerkezeti változásokból jól látható, hogy a megtakarítások összetételében az alacsony kockázatúnak számító formák súlya növekedett, azaz nőtt a forint- és devizabetétesek aránya (4,8, illetve 8,6 százalékponttal), és csökkent a kockázatosabb megtakarításokkal rendelkező – készpénzt tartalékoló, banki értékpapírt és ingatlant vásárló – vállalkozások aránya.

1. táblázat

A kis- és közepes vállalkozások megtakarítási formáinak változása,* 2006 és 2010 (százalék)

Megtakarítási forma	2006 $N_{2006} = 867$	2010 $N_{2010} = 908$
Lekötött forintbetét	42,2	47,0
Készpénz, lekötetlen forintbetét	22,7	16,1
Ingatlan	14,2	8,7
Értékpapír	9,2	8,6
Egyéb megtakarítás, magánbefektetés	6,5	6,0
Devizabetét	5,0	13,6
Árutőzsdei befektetés	0,2	1,0
Összesen	100,0	100,0

* A kérdőívben szereplő kérdés: Melyik megtakarítási formát részesíti az ön vállalkozása előnyben?

A 2006. évi 84 százalékról 2010-re 89,1 százalékra növekedett azon vállalkozások aránya, amelyek az adatfelvétel idején rendelkeztek felelősségbiztosítással.¹⁸ Az egyes biztosítási formákat vizsgálva (2. táblázat), nem figyelhető meg átrendeződés a biztosítási piacon: a kis- és közepes vállalkozások körében a legelterjedtebb a felelősség- és épületbiztosítás, ezeket követi a casco, valamint az egyéb kategóriába sorolt biztosítás (például a hitelfedezeti, a vagyon-, az árukészletre vagy az alkalmazotakra kötött biztosítás). A casco kivételével valamennyi biztosítási fajta elterjedtsége növekedett a vizsgált vállalati szektorban.

¹⁸ Mind a 2006., mind a 2010. évi minta vállalatainak szinte mindegyike rendelkezik valamilyen típusú biztosítással (93 százalék, illetve 95 százalék), ezért szűkítettük vizsgálatunkat a felelősségbiztosítással rendelkező vállalkozásokra.

2. táblázat

A biztosítással rendelkező kis- és közepes vállalkozások körében az egyes biztosítási formák megoszlása*, 2006 és 2010 (százalék)

Biztosítási fajta	2006 $N_{2006} = 1106$	2010 $N_{2010} = 1141$
Felelősségbiztosítás	29,4	29,8
Épületbiztosítás	28,7	29,3
Casco	26,3	25,6
Egyéb	15,6	15,3
Összesen	100,0	100,0

* A kérdőívben szereplő kérdés: Milyen biztosítása van a cégnek?

A vállalkozások által legtöbbször igénybe vett pénzügyi kiválasztásakor meghatározó szerepet játszó bankválasztási szempontok csoportosításakor – a már korábban ismertett módon – négy fő kategóriát alakítottunk ki: a költségracionális, az időtakarékos, a kényszerből történő, valamint a bankminőséget tükröző választási szempontok kategóriáit.¹⁹ 2006-ban a kis- és közepes vállalkozások 35 százaléka, 2010-ben már 44 százaléka említett költségracionális szempontokat,²⁰ míg az időtakarékos és a bankminőség szerepe jelentősen visszaszorult (2006-ban a megkérdezett vállalkozások 42 százaléka az idővel való takarékoskosságot, valamint 30 százaléka a bankminőséget vélte meghatározónak a vállalkozás pénzügyi kiválasztásakor, 2010-ben ezek a szempontok már csak a vállalkozások 16, illetve 11 százaléknál játszottak döntő szerepet). Mindezekkel párhuzamosan jelentősen megnőtt a kényszerű bankválasztó vállalkozások aránya (25 százalékról 33 százalékra), s ezen belül is leginkább annak a szerepe, hogy csak az említett bank adott hitelt. Az egyéb említések vizsgálata azt mutatja, hogy ugyan kisebb jelentősége lett a személyes kapcsolatoknak, ismeretségnek (2006-ban a válaszadók közül minden harmadik, 2010-ben minden negyedik megemlítette, hogy ismerőse, barátja vagy családtagja az adott banknál dolgozik, illetve dolgozott), ami azt tükrözi, hogy a bizalomnak még mindig hangsúlyos szerepe van a vállalati kapcsolatokban.

Mind a 2006., mind a 2010. évi adatok tanúsága szerint minden harmadik kisvállalkozás változtatta meg számlavezető pénzügyi intézetét (2006-ban 30 százalék, négy évvel később 33 százalék), míg a vállalkozások kétharmada alapítása óta ugyanannál a banknál vezeti folyószámláját.

A válaszadók által megjelölt bankelhagyási okok csoportosításának elemzésekor – a bankválasztási szempontok vizsgálatokor kialakított kategóriákat alkalmazva – kirajzolódó eredmények azt mutatják, hogy leggyakrabban valamilyen

¹⁹ Ha a szempontokat (például a szimpátia, jó reklámok, ajánlás, személyes kapcsolat, ismeretség, jó hírnév, magyar bank, csinos üzletkötő stb.) nem tudtuk besorolni a négy fő kategória valamelyikébe, azok az egyéb válasz kategóriájában kerültek.

²⁰ Ezen belül elsősorban az olcsó számlavezetési díj bizonyult a legmeghatározóbb szempontnak mindkét minta vállalatának körében (2006-ban minden tizedik racionális bankválasztó jelölte ezt meg, 2010-ben pedig minden hetedik), valamint a kedvező kamatok.

piaci ok miatt változtatják meg számlavezető pénzügyintézetüket a szektor vállalatai: 2006-ban a bankváltók közül minden harmadik, 2010-ben majdnem minden második vállalkozás költségghatékony megfontolásból döntött pénzügyintézete elhagyása mellett (3. táblázat).²¹

3. táblázat

A kis- és közepes vállalkozások bankváltóztatási szempontjainak változása*, 2006 és 2010 (százalék)

Bankváltóztatás oka	2006 $N_{2006} = 359$	2010 $N_{2010} = 399$
Költségracionalizálás	37,5	45,2
Időtakarékosság	12,0	15,0
Kényszer	21,1	24,6
Bankminőségi kifogás	10,2	8,8
Egyéb ok	19,3	6,4
Összesen	100,0	100,0

* A kérdőívben szereplő kérdés: Milyen okok miatt változtatta meg a cég számlavezető bankját? 2006-ban közel minden ötödik, 2010-ben minden negyedik bankváltás háttérében a második leggyakoribb indokként a kényszer áll: megszűnt a bank, illetve a bankfiók, az anyavállalat/tulajdonos utasítására váltottak, az adott bank nem adott hitelt, vagy egyoldalúan felmondta a vállalkozásnak korábban nyújtott hitelt. További bankelhagyási szempont az idővel való takarékoság (kevés ügyintéző, sorban állás, nagy távolság) – 2006-ban a bankváltók 12 százaléka, 2010-ben 15 százaléka emiatt szakított korábbi bankjával. A bankváltási megfontolások rangsorát tekintve a bankminőségi (nem a termék vagy szolgáltatás fejlesztésében megmutatkozó minőségi kifogásból), továbbá az egyéb válaszok kategóriájába tartozó – leginkább személyes – problémák miatt történő bankváltások aránya mindkét vizsgálati időpontban 10 százalék alatt maradt.

Vállalati jellemzők és gazdálkodási racionalitás – kétdimenziós elemzések

A kis- és közepes vállalkozási szektor gazdálkodási racionalitásának feltérképezése során a következőkben arra kerestük a választ, hogy a felvételekben részt vevő kisvállalatok pénzügyi és gazdálkodási döntéseit mely tényezők befolyásolják.

Az elemi keresztábrás elemzések eredményei alapján megerősíthetjük a korábbi empirikus kutatások tapasztalatait, amelyek rámutattak arra, hogy a szektor erő-

²¹ A költségracionális bankváltási szempontok közül a megkérdezett vállalatok elsősorban a magas költségeket (24,5 százalék, illetve 21,6 százalék) említették, és a más bankokhoz képest kedvezőtlenebb szolgáltatásokat, mint például az alacsony kamat, rossz hitelkonstrukció (24,8 százalék, illetve 12,3 százalék).

sen differenciált a vállalati gazdálkodási racionalitás tekintetében. Az 4. táblázatban összefoglalt eredményeink alapján megállapítható, hogy a vállalkozás mérete az egyik legfontosabb változó, amely szerint szignifikáns különbségek rajzolódnak ki a cégek racionális piaci magatartásában. A szektor „legkisebbjei” (10 fő alatti mikrovállalkozások, illetve a legkisebb árbevételűek) körében²² a vállalati racionalitás elemei mindkét vizsgált évben kevésbé voltak jelen. A hosszú távú megtakarításokra való törekvés kivételével az összes, általunk használt racionalitást mérő változó gyakorisága a körükben vette fel a legalacsonyabb értéket.

A két időszak közötti változásokat tekintve, valamennyi megfigyelt mutató szerint nőtt a mikro- és a kisvállalkozások körében a racionalitás mértéke – egyetlen mutató, a biztosítással való rendelkezés esetében nem szignifikáns a változás –, míg a középvállalkozások kategóriájában árnyaltabb kép rajzolódik ki; a megtakarító és biztosítással rendelkező 50–249 fős vállalkozások aránya csökkent, a racionális bankválasztó és bankváltó középvállalkozásoké pedig növekedett. A megfigyelt elmozdulások azt tükrözik, hogy a gazdasági krízis eltérően hatott a szektor különböző méretű vállalkozásaira, s láthatóan a válság jobban rákényszerítette a szektor kisebb vállalkozásait gazdálkodásuk szakszerűsítésére, racionális pénzügyi döntések meghozatalára.

A válaszok alapján látható, hogy a vállalkozások létszámának leépítése nagyobb mértékű racionalitással párosul: 2010-ben az alkalmazottak létszámát a felvételt megelőző három évben csökkentők körében – a létszámukat növelő, illetve nem változtató vállalkozásokhoz viszonyítva – 7, illetve 10 százalékkal magasabb volt a megtakarításokra törekvő, a biztosítással rendelkező, a racionális szempontok alapján pénzügyi választó, valamint a racionális megfontolások miatt bankot váltó vállalkozások aránya.

A megkérdezett vállalkozások 47, illetve 45 százaléka kizárólag szakmai alapon szerveződik, s az ilyen tulajdonosokról feltételezhető, hogy szakmai tudásuk pozitív hatást gyakorol a vállalkozás gazdálkodására. Ezt támasztja alá a biztosítással való rendelkezés, valamint a racionális szempontok alapján történő bankválasztás és a tulajdonosok szakmai alapú szerveződése között kimutatható pozitív előjelű szignifikáns kapcsolat: a szakmai tulajdonosi háttérrel rendelkező vállalkozások nagyobb valószínűséggel kötnek felelősségbiztosítást és választják ki racionális szempontok alapján számlavezető pénzügyi intézetüket. Noha a válságot követően mind a családtagok, rokonok, illetve barátok, ismerősök köréből, mind a szakmai alapon szerveződő kisvállalkozások csoportjában – két racionalitásmutató esetében szignifikáns – növekedést figyelhetünk meg, valamelyest nagyobb mértékben nőtt a családi kisvállalkozások körében a biztosítással rendelkezők aránya.

Ezekkel az összefüggésekkel összhangban a főállású pénzügyi szakember alkalmazása is olyan változó, amely alapján szignifikáns eltérések mutathatók ki a vállalkozások racionális piaci magatartásában. Azok a vállalkozások, amelyekben van a vállalkozás pénzügyeivel foglalkozó munkakör, nagyobb arányban törekednek hosszú

²² Függetlenül attól, hogy a vállalatméret kategóriáit a foglalkoztatottak létszáma vagy az árbevétel szerkezete alapján hozzuk létre,

4. táblázat

A kis- és közepes vállalkozások megoszlása a racionális vállalati magatartás mutatói és az egyes vállalati jellemzők szerint, 2006, 2010 (százalék)

Megnevezés	Megtakarításra törekszik		Biztosítással rendelkezik		Racionális szempontok alapján választ bankot		Racionális megfontolásból vált bankot	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
<i>Méretkategóriák az alkalmazottak létszáma alapján</i>								
Mikrovállalkozás (0–9 fő)	81,8**	82,6***	67,4***	88,9	28,4**	37,8*	38,9*	45,5**
Kisvállalkozás (10–49 fő)	76,3**	78,5***	80,7***	88,7	36,3**	43,7*	49,1*	51,1**
Középvállalkozás (50–249 fő)	76,2**	72,1***	90,7***	89,2	34,3**	45,2*	46,1*	50,0**
Mintán belül összesen	76,8	76,2	84,1	89,0	34,7	44,2	44,4	48,4
N	1187	1180	1106	1119	1154	473	358	395
<i>Méretkategóriák az éves nettó árbevétel alapján (millió forint)</i>								
0–500	77,7	78,8***	80,9***	88,9**	44,1***	41,5	35,5	46,7
501–2500	81,0	75,1***	88,3***	87,2**	55,3***	45,7	48,5	51,2
2500 felett	74,5	66,1***	94,3***	92,3**	61,7***	49,5	45,2	50,8
Mintán belül összesen	78,3	75,5	85,0	90,0	57,6	45,2	43,5	49,0
N	886	1044	844	887	864	436	278	361
<i>Létszámváltozás az elmúlt három évben</i>								
Növekedett	76,3	72,7**	78,1***	89,5**	37,9	41,3***	44,2	47,1*
Nem változott	76,0	75,4**	84,8***	87,5**	32,2	38,6***	45,6	43,9*
Csökkenett	77,0	80,9**	87,6***	90,3**	34,6	50,0***	43,9	51,0*
Mintán belül összesen	76,5	76,2	83,8	89,2	34,6	44,1	44,7	48,1
N	1191	1186	1107	1126	1158	474	356	397
<i>Tulajdonosi kör szerveződése</i>								
Családtagok, barátok, ismerősök	76,1	75,8	81,1***	88,3**	32,6**	41,8	44,1	45,4
Kizárólag szakmai alapú	76,5	76,6	86,0***	89,6**	37,2**	45,8	46,2	51,5
Mintán belül összesen	76,3	76,2	83,4	88,9	35,0	43,8	44,9	48,1
N	1159	1159	1075	1052	395	441	345	372
<i>Pénzügyi szakember alkalmazása a vállalatnál</i>								
Van	79,0***	76,1	87,4***	89,1	35,1	47,3***	40,9	51,6*
Nincs	73,7***	76,1	79,6***	88,0	34,3	39,0***	49,4	43,3*
Mintán belül összesen	76,6	76,1	83,9	88,5	34,7	44,2	44,7	47,9
N	1200	1189	1114	1128	1166	475	356	399

* 0,1 szinten, ** 0,5 szinten, *** 0,01 szinten szignifikáns kapcsolatot jelöl.

távú megtakarításokra, kötnek felelősségbiztosítást, választják ki költségracionális szempontok alapján számlavezető pénzügyintézetüket, és váltanak bankot racionális megfontolásból (a racionalitás első két mutatója esetén csak a 2006. évi felvétel adatai, az utolsó két mutatója tekintetében pedig csak a 2010. évi adatok alapján rajzolódtak ki szignifikáns különbségek).

A kis- és közepes vállalkozások ágazati jellemzői alapján is megfigyelhetők eltérések, bár ezek nem minden függő változó esetében egyértelműek (*F3. táblázat*).²³ Az eredményekből az látszik, hogy az idegenforgalom és szállítás, valamint az üzleti szolgáltatás területén tevékenykedő cégekre inkább jellemző, míg az építőipari, feldolgozóipari és kereskedelmi vállalatokra kevésbé jellemző a racionális pénzügyi magatartás. Az, hogy az idegenforgalom és szállítás, illetve az üzleti szolgáltatásokban működő cégek szignifikánsan nagyobb arányban rendelkeznek megtakarításokkal, biztosítással és költségracionális szempontok alapján választott számlavezető pénzügyintézettel, feltehetően azzal magyarázható, hogy ezek a vállalkozások ugyan kevésbé tőkeintenzív ágazatokban működnek, de éppen tevékenységük jellegéből fakadó bizonytalan helyzetük ellensúlyozása s hosszú távú fennmaradásuk érdekében kénytelenek a pénzügyi piacon racionális döntéseket követni.

Egyéb – noha nem jelentős és csak a vállalati racionalitás egy-egy mutatója esetében, illetve csak egy-egy adatfelvételi időpontban szignifikáns – különbségek mutathatók ki a vállalkozások életkorának, a beruházások jövőbeli tervezésének és az export arányának vizsgálata során is (*F3. táblázat*). A régebbi alapítású cégekre nagyobb fokú racionalitás jellemző: a tíz éve vagy annál régebb óta működő kis- és közepes vállalkozások nagyobb arányban rendelkeztek biztosítással mindkét felvétel idején, és nagyobb arányban váltottak költségracionális megfontolások alapján bankot a 2006. évi adatok alapján. A beruházások tervezésének vizsgálata szerint a felvételt követő egy-két éven belül nagyobb fejlesztést megvalósítani szándékozó kis- és közepes vállalkozásokat valamelyest nagyobb mértékű racionalitás jellemzi, ugyanis nagyobb arányban váltanak bankot költségracionális okok miatt és képeznek megtakarításokat hosszú távon, ami feltehetően lehetővé teszi számukra a jövőre vonatkozó fejlesztési elképzeléseik megvalósítását. A vállalkozás árbevétele exportból származó arányának vizsgálata szerint a 10 százalékos feletti exporthányad szignifikáns hatást gyakorol a felelősségbiztosítással való rendelkezésre (2006-ban) és a költségracionális okból történő bankváltásra (a 2010-es felvétel adatai alapján).

A keresztábrák-elemzések eredményei alapján igazolódni látszik a kis- és közepes vállalati szektor hazai kutatások által leírt sajátossága, vagyis a szektor „legkisebbei” körében alacsonyabb szintű vállalati racionalitás érvényesül. Az eredményeink azt mutatják, hogy a vállalati gazdálkodás szakszerűbb lett, mely alapján következtethetünk a háztartási szemléletű gazdálkodástól való távolodásra. Tisztában

²³ A nagyon alacsony esetszám miatt a bányászat és villamos energia területén működő vállalatokat kihagytuk az elemzésből, míg az idegenforgalom és szállítás kategóriáját összevontuk, amit e két csoport teljesen azonos magatartása tett indokolttá.

vagyunk azzal, hogy a kétdimenziós megoszlások nem igazolják kétséget kizáróan a feltárt összefüggéseket, ezért a keresztábrák vizsgálatok mellett többváltozós elemzéseket is végeztünk annak érdekében, hogy az egyes vállalati jellemzők és a gazdasági körülmények gazdálkodási racionalitásra gyakorolt hatását a zavaró tényezőktől mentesen is vizsgálni tudjuk.

A racionális vállalati magatartást befolyásoló tényezők többváltozós vizsgálata

A modell magyarázó változói

A kétváltozós elemzések során feltárt összefüggések további vizsgálatára készített többváltozós regressziós számításokat a 2006. évi és a 2010. évi adatok *összevont* adatbázisán végeztük el,²⁴ mivel a lefutott paramétertesztek eredményei alapján mindkét adatbázisra alkalmazhatók ugyanazok a regressziós modellek.²⁵

A modellek függő változói: a vállalati racionalitást mérő hosszú távú megtakarításra való törekvés, a felelősségbiztosítás megléte, a költségracionális bankválasztás, valamint a számlavezető pénzügyi piac szempontú megváltoztatása. A függő változók minden esetben dichotóm változók, ezért logisztikus regressziós (logit) modellt alkalmaztunk a gazdálkodási racionalitás és a magyarázó változók közötti összefüggések elemzésére.

A modellekbe olyan magyarázó változók kerültek be, amelyek feltehetően befolyásolják a vállalkozások racionális pénzügyi magatartását, vagyis a vállalatméret, a vállalkozás kora, tevékenységi köre, tulajdonosi körének összetétele, a vállalat pénzügyeivel foglalkozó szakember alkalmazása, az alkalmazottak múltbeli létszámváltozása, a beruházások tervezése egy-két éven belül, az export nettó árbevételén belüli aránya, valamint a felvétel éve.

A vállalat méretét a vállalkozás alkalmazottainak létszáma alapján kétértékű változóvá alakítva vontuk be a modellekbe VÁLLALATMÉRET néven.²⁶ A vállalkozás korának változóját években definiáltuk (KOR). A vállalkozás tulajdonosi körének összetételét mérő – eredetileg kategoriális – változót szintén kétértékű változóvá alakítottuk a fő törésvonal, azaz a szakmai–nem szakmai körből kikerülő tulajdonosok szétválasztásával. További kétértékű változóként szerepeltettük a modellekben a vállalati PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazását, a gazdasági környezet hatását a vállalkozás létszámának alakulásával mérő LÉTSZÁMVÁLTOZÁS változót, valamint

²⁴ A két hasonló elemszámú minta összevonása után a teljes adatbázis elemszáma összesen 2383.

²⁵ Az elemzés során legelőször azt vizsgáltuk meg, hogy összevonható-e a két adatbázis. A paramétertesztek eredményei szerint a két időpont (2006 és 2010) között a modellek struktúrája nem változott, vagyis a regressziós paraméterek nem különböznek szignifikánsan egymástól a két különböző időpontra felírt regressziós modellekben, ezért készítettük további számításainkat az összevont adatbázison.

²⁶ A modellek illeszkedése és magyarázóereje kevésbé bizonyult jónak, ha ezt a kétértékű változót (VÁLLALATMÉRET2) az éves nettó árbevétel alapján szerkesztjük meg (0, ha egymilliárd forintnál kisebb; 1, ha nagyobb volt a felvétel évét megelőző évben).

a BERUHÁZÁS TERVEZÉSE mutatóját. A vállalkozás főtevékenysége szerinti ágazati besorolása alapján létrehozott ÁGAZAT változó kategoriális változóként szerepelt a regressziós elemzések során, referenciakategóriának pedig a feldolgozóipart kezeltük. Az EXPORTARÁNY kategoriális változóként lépett a modellekbe referenciakategóriaként választva a legfeljebb tíz százalékos exportáló vállalkozások kategóriáját. Végül a modellekbe bevontuk a FELVÉTEL ÉVE kétértékű változóját.

A hipotéziseinket tekintve, egyfelől – a keresztábra-elemzések eredményeivel összhangban – azt várjuk, hogy eredményeink a megtakarításokat, a biztosítás meglétét, a költségracionális megfontoláson alapuló bankválasztást, valamint a piaci szempontú bankváltást külön-külön leíró modellekben a VÁLLALATMÉRET szignifikáns szerepét mutassák, azaz feltételezzük, hogy a szektor kisebb vállalkozásait kevésbé jellemzi a racionális gazdasági magatartás, mint a középvállalkozásokat. Mivel korábbi kutatásokból kiderült, hogy a kisvállalkozások többsége nagyon erősen kötődik a tulajdonosok családi gazdálkodásához, s ez a háztartási szemléletű gazdálkodás gyakran a vállalati racionalitás ellen hat, ezért a rokon, baráti körből szerveződő tulajdonosi háttér számottevően alacsonyabb esélyhánadosokat jelent, mint a kizárólag szakmai alapon szerveződés. Ugyanez a hipotézisünk a pénzügyi szakember alkalmazására vonatkozóan: a főállású pénzügyi szakembert alkalmazó cégek nagyobb valószínűséggel viselkednek racionálisan a pénzpiacon. További várakozásunk, hogy az alkalmazottak múltbeli létszámának alakulásával mért külső környezeti változások hatást gyakorolnak a cégek racionális magatartására: a gazdasági környezet változásaira racionálisan reagáló, vagyis a létszámukat – a felvételt megelőző 3 évben – csökkentő vállalkozások körében nagyobb eséllyel fordulnak elő a gazdálkodás racionális elemei. Azt is igazolni kívánjuk, hogy a cégek jövőbeli beruházási szándékával mért rövid távú üzleti várakozások és a racionális magatartás között pozitív kapcsolat van: a KEDVEZŐBB ÜZLETI KILÁTÁSOK esetén a vállalkozások piaci magatartása racionálisabb, azaz nagyobb a beruházást tervezők körében a hosszú távú megtakarításokra törekvők és a költségracionális bankválasztók aránya. Az EXPORTARÁNY változó vizsgálatakor azzal a feltételezéssel élünk, hogy a mutató emelkedése növeli a vállalkozás megfontolt, biztonságra törekvő magatartásának valószínűségét, vagyis a nagyobb exportarány inkább rákényszerít a racionális pénzügyi döntések meghozatalára, hosszú távú megtakarításokra és felelősségbiztosításra, továbbá számlavezető pénzügyi szempontú megváltoztatására. Végül az idő hatását illetően az a várakozásunk, hogy eredményeink a FELVÉTEL ÉVE változójának szignifikáns hatását mutassák.

A racionális magatartás négy mutatója szerinti eredmények

A magyarázó változókat tartalmazó – hipotéziseinket ellenőrző – regressziós modellek eredményeit az 5. táblázat foglalja össze. A csillaggal jelölt esélyhánados-együtthatók azokat az összefüggéseket jelzik, amelyek szignifikánsnak bizonyultak a többi változó bevonása mellett is.

5. táblázat

A vállalati gazdálkodási racionalitás logit modelljei a 2006 és 2008 összevont adatbázisán [esélyhányadosok, $\text{Exp}(B)$]

Változó	Megtakarítás	Biztosítás	Bankválasztás	Bankváltás
VÁLLALATMÉRET	0,707**	2,197***	1,649***	1,323**
KOR (év)	1,000	1,019**	1,103*	1,094
TULAJDONOSI KÖR	1,002	1,395***	2,002**	1,734**
PÉNZÜGYI SZAKEMBER	1,342**	1,374***	1,895**	1,037
LÉTSZÁMVÁLTOZÁS	1,750***	0,851	1,640*	0,995
BERUHÁZÁS TERVEZÉSE	1,275**	1,070	1,207*	1,158
ÁGAZAT				
Építőipar	0,880	0,915	0,970	0,979
Kereskedelem	0,990	0,802	0,872	0,863
Idegenforgalom és szállítás	1,004	0,826	1,107	0,819
Üzleti szolgáltatás	1,133	0,914	0,905**	0,906
EXPORTARÁNY				
11–50 százalék	1,028	0,823	1,198	1,464**
51 százalék felett	1,447	1,487*	1,131	1,217
FELVÉTEL ÉVE				
Konstans	3,363	3,227	0,234	0,473
Elemszám	1742	1644	1168	556
–2log likelihood	956,35	1275,99	1532,71	763,31
Modell χ^2	57,28	40,33	69,43	22,37
χ -szignifikancia	0,01	0,00	0,00	0,04

Referencia: 0–9 fő; tulajdonosok rokonok, ismerősök, barátok; nincs pénzügyi szakember; létszám nőtt vagy változatlan maradt; nem tervez beruházást a jövőben; feldolgozóipar; nincs export vagy legfeljebb 10 százalék; felvétel éve 2006.

* 0,1 szinten, ** 0,5 szinten, *** 0,01 szinten szignifikáns kapcsolatot jelöl.

A logit modellek együtthatóinak vizsgálata alapján általánosságban elmondható, hogy a vizsgált szektor vállalkozásaira jellemző racionális magatartást elsősorban a vállalat mérete, tulajdonosi köre, a pénzügyi szakember alkalmazása és az adatfelvétel időpontja befolyásolják. Emellett két-két modellben szignifikáns hatást mutatott a gazdasági körülmények, az üzleti kilátások (van-e beruházási terv), az export aránya, valamint a vállalkozás kora is.

1. *A hosszú távú megtakarításokra való törekvés* előfordulásának valószínűségében a VÁLLALATNAGYSÁG HATÁSA szignifikáns, de – hasonlóan a kétdimenziós elemzés eredményéhez – negatív irányú: a szektor tíz főnél nagyobb vállalkozásai kevésbé törekednek megtakarításokra a mikrovállalkozásokhoz képest. Az ALKALMAZOTTAK LÉTSZÁMÁNAK változásával mért gazdasági körülmények is jelen-

tősen befolyásolják a megtakarítások képzését: a létszámukat csökkentő vállalkozásoknak nagyobb valószínűséggel van hosszú távú megtakarításuk. A PÉNZÜGYI SZAKEMBER foglalkoztatása szintén szignifikáns és pozitív hatással van a vállalat megtakarítói hajlandóságára: a PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazása növeli a vállalkozás megtakarító magatartásának esélyét. Ezen túl a BERUHÁZÁS TERVEZÉSE mutatott szignifikáns hatást: e szerint az elkövetkező egy-két évben valamilyen fejlesztést, beruházást megvalósítani szándékozók nagyobb valószínűséggel képeznek hosszú távon tartalékokat.

2. *A biztosítással való rendelkezés* becslésére vonatkozóan jelentősnek és a várt irányúnak bizonyult a VÁLLALKOZÁS MÉRETÉNEK hatása: a nagyobb vállalkozások inkább rendelkeznek felelősségbiztosítással, mint a kisebbek (10 fő alattiak). Jelentősnek mutatkoztak az IDŐBELI HATÁSOK ennek az eredményváltozónak az alakulásában: 2010-ben a szektor vállalatai inkább kötöttek felelősségbiztosítást, mint 2006-ban. További szignifikáns hatást mutatott a vállalkozás TULAJDONOSI KÖRÉNEK összetétele: a kizárólag szakmai alapon szerveződő cégek biztosítási piacon való részvétele tudatosabb, mint a családi, ismerősi körből származó kisvállalkozásoké. A PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazásának ugyancsak magyarázó ereje van a biztosítással való rendelkezés előfordulására, azaz ha a cég alkalmaz főállású pénzügyest, akkor nagyobb az esélye annak, hogy a vállalkozás köt felelősségbiztosítást. Eredményeinkből az is kitűnik, hogy a döntően exportra termelő kis- és közepes vállalkozások – amelyek árbevételének több mint 50 százalékát adja az EXPORT – szignifikánsan nagyobb arányban viselkednek racionálisan a biztosítási piacon, mint a döntően belföldre szállító vállalkozások (bár ez a hatás csupán 10 százalékos szinten szignifikáns). E hatások mellett még a VÁLLALKOZÁS KORÁNAK van pozitív irányú, de gyenge magyarázó ereje, azaz minél régebb óta működik a vállalkozás, annál valószínűbb a racionális pénzügyi magatartása.

3. A kis- és közepes vállalkozások *költségracionális szempontú bankválasztásának* előfordulását becslő modell szerint a jelenség magyarázatában komoly szerepet játszott a vállalkozás TULAJDONOSI ÖSSZETÉTELE: a családi tulajdonú vállalkozások esetében jóval ritkább a költségtakarékos szempontok alapján történő pénzügyi-választás szemben a kizárólag szakmai alapon szerveződő kisvállalkozásokkal. Ugyancsak jelentősnek mutatkozott a vállalkozás pénzügyeivel foglalkozó munkatárs hatása is, azaz a főállású PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazó vállalatok nagyobb eséllyel választják ki piaci megfontolások alapján számlavezető pénzügyi intézetüket. A racionális bankválasztás – megerősítve várakozásunkat – a vállalat nagyságával szoros pozitív kapcsolatban van, azaz minél nagyobb a VÁLLALKOZÁS MÉRETE, annál valószínűbb, hogy költségracionális megfontolású bankválasztás valósul meg. A LÉTSZÁMVÁLTOZÁS hatásával kapcsolatban azt láthatjuk, hogy az alkalmazottaik számát csökkentő vállalkozások nagyobb eséllyel viselkednek racionálisan. A költségracionális megfontolású bankválasztás gyakorisága 2006 és 2010 között egyértelműen növekedett a szektoron belül (FELVÉTEL ÉVE). E hatásokon kívül még a vállalkozás üzleti helyzete esetében mutatkozott szignifikáns különbség: a kedvező üzleti kilátásokkal (BERUHÁZÁSI TERV) rendelkező vállalkozások gyakrabban választanak piaci szempontok alapján pénzügyi intézetet. Bizonyos ÁGAZATI HATÁSOK is megfigyelhetők itt: az üzleti

szolgáltatás területén tevékenykedő vállalkozások körében kevésbé jellemző a pénzügyi költséggracionális szempontú kiválasztása. Végül mindezek mellett – noha csak 10 százalékos szinten – szignifikáns kapcsolat mutatkozott a VÁLLALKOZÁS KORÁVAL: minél fiatalabb egy vállalkozás, annál kisebb az esélye, hogy költséggracionális mérlegelés előzi meg a vállalat pénzügyi szempontú kiválasztását.

Korábban említettük, hogy egymástól nagyon különbözik a költséggracionális és az idővel való takarékoságot tükröző szempontok alapján pénzügyi szempontú választó kisvállalkozások csoportja. Az időtakarékos bankválasztás jellemzőit is megvizsgáltuk többváltozós elemzéssel az egyes magyarázó tényezők egymásra gyakorolt hatásának kiszűrése érdekében (részletes eredményeket lásd az *F4. táblázatban*). Logisztikus regressziós számításaink alapján a pénzügyi szempontú figyelembevételével választó vállalkozások körében jóval nagyobb arányban találunk alkalmazott nélküli, illetve mikro- és kisvállalkozásokat, mint tíz főnél nagyobb kis- és középvállalkozásokat. Ugyancsak erősen szignifikáns a hatás a tulajdonosi kör összetétele és a pénzügyi szakember alkalmazása esetében is: a családi, ismerősi tulajdonosok, valamint a főállású pénzügyi szakember esetében pénzügyi szempontú kiválasztásakor inkább az időtakarékos, mint a költséggracionális bankválasztási szempontok játszanak szerepet. A felvétel évét vizsgálva, az látható, hogy 2006-hoz képest 2010-re csökkent az időtakarékos bankválasztás gyakorisága.

4. A *racionalis okokból történő bankváltás* valószínűségében jelentős szerepet játszik – és a várt irányban – a vállalkozás TULAJDONOSI ÖSSZETÉTELE: a szakmai tulajdonosi háttér egyértelműen a vállalati költséggracionális gazdálkodási döntések irányába hat. Az EXPORTHÁNYAD hatása tekintetében megfigyelhető, hogy a döntően belföldre szállító vállalkozások esetében alacsonyabb a racionalis gazdálkodást tükröző mutató, a piaci szempontú mérlegelés miatt bekövetkezett számlavezető pénzügyi elhagyásának gyakorisága, bár ez a hatás nem lineáris, ugyanis a döntően exportra termelő cégek körében kisebb a jelenség előfordulásának valószínűsége a 11–50 százalékos közötti exporthányadú vállalkozásokhoz képest. A VÁLLALATMÉRET hatásával kapcsolatban megerősíthetjük korábbi megfigyeléseinket: e szerint a 10 főnél több alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások nagyobb valószínűséggel fogják költséggracionális szempontok miatt számlavezető pénzügyi szempontú megváltoztatni. Az IDŐTÉNYEZŐ pozitív kapcsolatban van a racionalis bankváltással, ami várakozásunkat és korábbi eredményeinket is megerősíti, azaz a vizsgált jelenség némileg gyakoribb volt 2010-ben, mint 2006-ban.

A racionalis magatartást magyarázó változók szerinti eredmények

A logisztikus regressziós elemzés eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy azok több szempontból is alátámasztják a korábbi, kétváltozós elemzéseket. Az eredményeket bemutató 5. táblázat csillaggal jelölt értékeiből jól látható, hogy a gazdálkodási racionalitás valamennyi indikátora esetében kimutatható volt a vállalatméret szignifikáns hatása. A vállalat nagysága negatív hatással van a hosszú távú megtakarításokra való törekvés valószínűségére, de pozitívan hat a biztosítási

piacon való racionális részvétel előfordulására, a vállalkozás pénzügyi helyzetének piaci megfontolású kiválasztására és a számlavezető bank költségracionális szempontok alapján történő elhagyásának gyakoriságára, azaz a vizsgált szektor nagyobb – 10 fő feletti – vállalkozásai körében a gazdálkodás racionális elemei nagyobb valószínűséggel találhatók meg.

1. A *szakmai tulajdonosi háttér* hatása három esetben bizonyult jelentősnek: ha a vállalkozás tulajdonosi köre kizárólag szakmai alapon szerveződik, akkor ez növeli a felelősségbiztosítás megkötésének, a költségracionális bankválasztásnak, továbbá a piaci szempontú bankváltásnak az előfordulását. A hosszú távú megtakarításokra való törekvés esetében nem volt kimutatható e tényező szignifikáns hatása.

2. A *pénzügyi szakember alkalmazása* egyértelműen növeli a vállalkozás megtakarítói hajlandóságát, a biztosítási piacon való részvételét, továbbá jelentős szerepet játszik a vállalat pénzügyi helyzetének racionális szempontú kiválasztásában, de a piaci megfontolású pénzügyi helyzetváltás gyakoriságát szignifikánsan nem befolyásolja.

3. Az *alkalmazottak létszámváltozásával* mért gazdasági körülmények hatását a megtakarításokra való törekvés és a racionális alapú bankválasztás előfordulásában lehet tetten érni, de a felelősségbiztosítás, illetve a bankelhagyás alakulásában nem játszott szignifikáns szerepet. A jövőbeli beruházási szándékkal közelített üzleti kilátások hatását ugyancsak a megtakarítások és a racionális alapú bankválasztás elterjedésében lehetett kimutatni, míg a racionalitás másik két mutatója esetében e tényező hatása nem bizonyult sem jelentősnek, sem szignifikánsnak.

4. A vállalkozás *életkorával* kapcsolatban két racionalitásindikátor esetében tapasztaltunk szignifikáns, de nagyon gyenge hatást: a vállalat kora valamelyest növeli a vállalati felelősségbiztosítás kötésének és a racionális szempontok alapján történő bankválasztásnak az esélyét.

5. Az *export árbevételén belüli aránya* a megkötött felelősségbiztosítás és a költségracionális megfontolásból történő bankelhagyás esetében mutatott szignifikáns és nagyjából várt irányú hatást: az exportáló vállalkozások inkább racionálisak, mint a döntően belföldre szállítók.

6. Az *ágazati* hatásokat vizsgálva, csupán a racionális bankválasztás előfordulása esetén kaptunk szignifikáns összefüggést: az üzleti szolgáltatások területén működő vállalkozások körében kevésbé jellemző a pénzügyi helyzet piaci szempontok alapján történő megválasztása a feldolgozóipari vállalkozásokhoz képest, de ezen túl a vállalkozás tevékenységi körének gyakorlatilag semmiféle hatása nem volt.

7. A *felvétel időpontjának* hatása a biztosítás megléte, a racionális bankválasztás és a racionális okból történő bankváltás esetében bizonyult a várt irányban szignifikánsnak: 2006 és 2010 között növekedett a pénzpiacra racionálisan gazdálkodó kis- és közepes vállalkozások aránya.²⁷

²⁷ A felvétel időpontjának hatását első lépésben az összevont adatbázison kétváltozós logit modellekben vizsgáltuk: a megtakarításokra való törekvés és az idő változója között negatív irányú összefüggés mutatkozott (az esélyhányados 0,98 értéke azt mutatta, hogy 2010-ben némileg csökkent a vizsgált jelenség gyakorisága 2006-hoz képest). A többi kétváltozós modellben a felvétel éve változója pozitív irányú, szignifikáns összefüggést mutatott a függő változóval: 2006-hoz képest 2010-ben nőtt a felelősségbiztosítással rendelkező (esélyhányados: 1,56), a pénzügyi helyzetüket költségracionális szempontok

A modellek javítását szolgáló iteratív eljárások során illesztett legjobb modellek eredményeit a 6. táblázatban mutatjuk be. A legjobb modell keresése során a jövőbeli beruházások tervezése, a tevékenységi kör és az exportarány változója minden esetben kimaradtak a modellekből. A kapott eredmények alapján azt láthatjuk, hogy a biztosítás, a költségracionális bankválasztás és a piaci megfontolásból történő pénzügyintézetváltás esetében lehet szignifikáns időbeli hatást kimutatni. A vállalat nagysága egyértelmű negatív hatással van a megtakarításokra való törekvésre, de pozitív irányú a magyarázó ereje a racionális szempontú bankválasztás és bankváltás előfordulására. A kor együtthatója összefüggést mutat a vállalkozás megtakarító magatartásával és biztosítással való rendelkezésével. Ezeken túl az iteratív eljárással kapott legjobban illeszkedő modellek eredményei szerint a vállalati gazdálkodási racionalitás egy-egy indikátora esetében kimutatható szignifikáns hatása van a gazdasági kilátások, a tulajdonosi háttér és a pénzügyi szakember változójának. E modellekben szereplő együtthatókat összevetve, azt láthatjuk, hogy legnagyobb magyarázó ereje a létszámváltozásokkal közelített külső környezeti változásoknak, a tulajdonosi kör összetételének, a felvétel évének, valamint a vállalat nagyságának van, míg a vállalati gazdálkodási racionalitást legkevésbé a vállalkozás kora magyarázza.

6. táblázat

A vállalati gazdálkodási racionalitást befolyásoló tényezők – iteratív modellek az összevont adatbázison [esélyhányadosok $\text{Exp}(B)$]

Változó	Megtakarítás	Biztosítás	Bankválasztás	Bankváltás
VÁLLALATMÉRET	0,629***		1,613***	1,525***
KOR	1,071***	1,021***		
TULAJDONOSI KÖR				1,831**
PÉNZÜGYI SZAKEMBER		1,525***		
LÉTSZÁMVÁLTOZÁS	2,269***			
FELVÉTEL ÉVE		1,753***	1,517***	1,176**
Konstans	0,418	2,992	0,356	3,254
Elemszám	1742	1644	1168	556
-2log likelihood	1907,74	1286,32	1546,73	918,86
Modell χ^2	158,80	74,99	67,98	34,99
χ szignifikancia	0,00	0,00	0,00	0,01

Megjegyzés: a szürke cellák azt mutatják, hogy az adott változó nem szerepelt a modellben.

Referencia: 0–9 fő; tulajdonosok rokonok, ismerősök, barátok; nincs pénzügyi szakember; létszám nőtt vagy változatlan maradt; nem tervez beruházást a jövőben; feldolgozóipar; nincs export vagy legfeljebb 10 százalék; felvétel éve 2006.

** 0,5, *** 0,01 szinten szignifikáns kapcsolatot jelöl.

alapján választó (esélyhányados: 1,48) és a számlavezető bankjukat piaci okokból elhagyó (esélyhányados: 1,25) vállalkozások aránya.

A magyarázó változók hatásának erőssége a 2006-os és 2010-es adatokon

Felmerül a kérdés, vajon változott-e a két adatfelvétel között a magyarázó változók hatása. A kérdés megválaszolásához a vállalati gazdálkodási racionalitás általunk vizsgált mutatói esetében a két adatbázison külön-külön lefuttattuk ugyanazokat a regressziós modelleket, azaz a két vizsgált évre négy-négy modellt illesztettünk.²⁸ Az így kapott logit modellek szignifikanciaeredményeit a 7. táblázatban foglaltuk össze.

1. Amennyiben a vállalati racionalitást *a hosszú távú megtakarításokra való törekvéssel* mérjük, azt láthatjuk, hogy a 2006-ban és 2010-ben illesztett teljes modellek a szignifikáns hatások tekintetében eltérnek egymástól. A VÁLLALATMÉRET, a LÉTSZÁMVÁLTOZÁS és a BERUHÁZÁSOK TERVEZÉSE mindkét vizsgált évben szignifikáns, sőt a LÉTSZÁMVÁLTOZÁS változójával közelített gazdasági körülmények hatása 2010-ben erőteljesebben érvényesül, mint korábban. Amíg 2006-ban a PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazása és az EXPORTARÁNY nem mutat összefüggést a vállalat racionális piaci magatartásával, addig 2010-ben hatásuk láthatóvá válik. A két felvétel közötti további különbség, hogy amíg 2006-ban érvényesült bizonyos ÁGAZATI hatás – a feldolgozóipari vállalatokhoz viszonyítva az üzleti szolgáltató vállalkozások több mint kétszer nagyobb eséllyel törekedtek hosszú távú megtakarításokra –, addig 2010-ben ez a hatás már nem szignifikáns.

2. *A biztosítással való rendelkezést vizsgálva*, a teljes regressziós modellek szignifikáns hatásai is különböznek egymástól a két felvételben. Mind 2006-ban, mind 2010-ben szignifikánsan magyaráz a VÁLLALKOZÁS KORA, a PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazása, valamint a TULAJDONOSI KÖR szakmai összetétele, s ez utóbbi változó hatását illetően 2006-hoz képest erőteljesebb összefüggés látható 2010-ben (az esélyhányados értéke a két felvétel között minimálisan, 1,3-ról 1,4-re nőtt). Amíg 2006-ban sem az ÁGAZAT, sem az EXPORT nettó árbevétel belüli aránya nem mutatott összefüggést a felelősségbiztosítás kötésével, addig 2010-ben mindkét változó szignifikáns hatása megfigyelhető. 2006-ban a VÁLLALAT MÉRETÉNEK és a LÉTSZÁMVÁLTOZÁS változójával közelített külső környezeti változásoknak a hatása erős szignifikáns összefüggésben volt a vállalkozás biztosítási piacon való racionális részvételével, 2010-ben viszont ezek az összefüggések már nem mutathatók ki.

A költségracionális alapú pénzintézet-választás esetében míg a VÁLLALATNAGYSÁG, a PÉNZÜGYES ALKALMAZÁSA és a LÉTSZÁMVÁLTOZÁS szignifikáns hatása a két felvétel között erősödött, s ez az esélyhányadosok értékének növekedésében is megfigyelhető, addig a SZAKMAI TULAJDONOSI háttér hatása ez idő alatt valamelyest csökkent. A jövőbeli BERUHÁZÁSOK TERVEZÉSÉVEL mért kedvező üzleti kilátások hatása 2006-ban nem mutat szignifikáns kapcsolatot a vállalati gazdálkodási racionalitás e mutatójával – feltehetően hatását más változók elnyomják –, 2010-ben viszont hatása jelentkezik a teljes modellben.

²⁸ Továbbá az összevont adatbázison is – mind a négy függő változó esetében – lefuttattuk ugyanazokat a FELVÉTEL ÉVE változó nélküli logisztikus regressziós modelleket.

7. táblázat

A vállalati gazdálkodási racionalitást befolyásoló tényezők esélyhányadosainak szignifikanciája (+ jel 0,1; ++ jel 0,5; +++ jel 0,01 szinten szignifikáns)

Változó	2006	2010	Összevont adatbázis	2006	2010	Összevont adatbázis
	Megtakarításra törekszik			Biztosítással rendelkezik		
VÁLLALATMÉRET	++	++	++	+++	-	++
KOR	-	-	-	++	++	++
TULAJDONOSI KÖR	-	-	-	+	+++	++
PÉNZÜGYI SZAKEMBER	-	++	++	++	++	+++
LÉTSZÁMVÁLTOZÁS	++	+++	+++	++	-	-
BERUHÁZÁS TERVEZÉSE	++	++	++	-	-	-
ÁGAZAT	++	-	-	-	+	+
Építőipar	-	-	-	-	-	-
Kereskedelem	-	-	-	-	-	-
Idegenforgalom és szállítás	-	-	-	-	++	-
Üzleti szolgáltatás	+++	-	-	-	-	-
EXPORTARÁNY	-	+	-	-	+	+
11-50 százalék	-	-	-	-	-	-
51 százalék felett	-	++	-	-	++	+
	Költségracionális szempontok alapján választ bankot			Költségracionális megfontolásból vált bankot		
VÁLLALATMÉRET	++	+++	+++	-	+++	++
KOR	-	-	+	++	-	-
TULAJDONOSI KÖR	+++	++	++	++	+	++
PÉNZÜGYI SZAKEMBER	+	++	++	-	-	-
LÉTSZÁMVÁLTOZÁS	+	+++	++	-	++	-
BERUHÁZÁS TERVEZÉSE	-	+++	+	+	+	-
ÁGAZAT	-	-	-	-	-	-
Építőipar	-	-	-	-	-	-
Kereskedelem	-	-	-	-	-	-
Idegenforgalom és szállítás	-	-	-	+	-	-
Üzleti szolgáltatás	-	-	-	-	-	-
EXPORTARÁNY	-	-	-	-	+	+
11-50 százalék	-	-	-	-	++	++
51 százalék felett	-	-	-	-	-	-

Megjegyzés: a teljes modellek részletes adatait az F5. táblázat tartalmazza.

Tájékoztatásul az összevont adatbázison illesztett FELVÉTEL ÉVE nélküli modellek paramétereinek hatásait is feltüntettük a táblázatban.

3. A költségracionális megfontolásból történő pénzügyi intézkedések tekintetében az látható, hogy a BERUHÁZÁSTERVEZÉS és a TULAJDONOSI KÖR változójának mindkét vizsgált évben szignifikáns a magyarázó ereje a vállalati racionalitásra, de ez utóbbi változó hatása idővel jelentősen gyengült. E két változón kívül 2006-ban – a bevont paraméterek közül – csupán a VÁLLALKOZÁS KORA magyarázza a számlavezető pénzügyi intézkedések elhagyását. 2010-ben a már említett szakmai TULAJDONOSI HÁTTÉR és a KEDVEZŐ ÜZLETI KILÁTÁSOK hatása mellett a VÁLLALAT MÉRETE, a múltbeli LÉTSZÁMVÁLTOZÁS, illetve az árbevétel szerkezetének kategóriái közül a 10 százalékos feletti EXPORTARÁNY összefüggése mutatható ki.

A magyarázó változók hatásának vizsgálatából egyértelműen kitűnik, hogy a vállalati gazdálkodási racionalitást gyakorlatilag stabilan befolyásolja a VÁLLALAT MÉRETE, a TULAJDONOSI KÖR összetétele, a főállású PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazása a cégnél, valamint a LÉTSZÁMVÁLTOZÁS változójával mért külső környezeti változások. Mivel a vállalati racionalitást különböző mutatókkal igyekeztünk mérni, ezért a magyarázó tényezők hatásában bekövetkezett időbeli változások nem minden esetben egyértelműek. Összességében megállapíthatjuk, hogy a vizsgálatba bevont paraméterek hatásában 2006 és 2010 között lényegében erősödés figyelhető meg. A szignifikanciaérték változását tekintve a legnagyobb mértékben a LÉTSZÁMVÁLTOZÁS változójával mért gazdasági környezetnek és a PÉNZÜGYI SZAKEMBER alkalmazásának hatása erősödött a két vizsgálat között eltelt időszakban. Ezek a változások arra engednek következtetni, hogy a válság hatására a megváltozott gazdasági körülményekhez a kis- és közepes vállalkozások kénytelenek voltak alkalmazkodni, pénzügyi magatartásuk tudatosabb lett, s mindez a szakszerűbb vállalati gazdálkodás irányába hat.

Összefoglalás

Tanulmányunkban a rendelkezésünkre álló két adatfelvétel alapján a kis- és középvállalati szektor gazdálkodási racionalitásának változásait vizsgáltuk a 2006–2010 között eltelt időszakban, valamint arra kerestük a választ, hogy milyen tényezőkkel hozható összefüggésbe a vállalkozási kör biztonságra törekvő, tudatos piaci magatartása. Kiinduló gondolatunk szerint, amelyet korábbi kisvállalati kutatások eredményeire hivatkozva fogalmaztunk meg, a hazai kis- és közepes vállalkozási szektor egyes vállalatcsoportjai körében eltérő mértékű gazdálkodási racionalitás tapasztalható, de elmozdulást feltételeztünk a vállalati professzionalizáció felé.

Eredményeink alapvetően a várt – pozitív – változásról tudósítanak: az általunk használt racionalitásindikátorok időbeli változásai alapján azt láthatjuk, hogy 2006 és 2010 között javult a vizsgált szektor racionális pénzügyi magatartása. A vállalatméret hatására vonatkozó eredményeink megerősítik a kis- és közepes vállalkozási szektor differenciáltságáról szóló korábbi kutatások által megrajzolt sajátosságát: a szektor legkisebb méretű vállalkozásai körében – egyetlen racionalitásmutató kivételével – alacsonyabb szintű vállalati racionalitás érvényesül. Ugyanakkor eredményeink alapján az is kiderült, hogy nem alaptalan a kisvállalkozások háztartási

szemléletű gazdálkodástól való távolodásának feltételezése, ugyanis a racionalitás valamennyi indikátorát vizsgálva, a 10 fő alatti vállalkozások körében nagyobb mértékű növekedést regisztráltunk a szektor többi vállalkozásához képest.

Mind a keresztábra-elemzés, mind a logisztikus regressziós elemzés során kapott eredményeink azt tükrözik, hogy a két felvétel között eltelt időszakban kialakult gazdasági recesszió körülményei között a kis- és közepes vállalkozások racionális gazdálkodására az egyik legnagyobb magyarázó ereje a létszámváltozás változójával mért gazdasági körülményeknek van: becslési eredményeink alapján az alkalmazottak létszámát csökkentő vállalkozások körében nagyobb a racionális piaci magatartás előfordulásának valószínűsége. További komoly hatása van a kis- és közepes vállalkozások gazdálkodásával kapcsolatos racionális döntések előmozdításában a szakmai-tulajdonosi háttér szerepének és a vállalkozás pénzügyeivel foglalkozó szakember tudásának.

Hivatkozások

- BAGNASCO, A.–PINI, R. [1975]: Sviluppo economico e trasformazioni sociopolitiche nei sistemi territoriali: Economia e struttura sociale. Quaderni di Fondazione Giangiacomo Feltrinelli, No. 14.
- BAGNASCO, A.–SABEL, C. F. [1995]: Small and Medium-Size Enterprises. Pinter, London.
- BARTHA ATTILA–CZIBIK ÁGNES–MAKÓ ÁGNES–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2009]: A gazdasági válság vállalati szemmel. Műhelytanulmányok, 44. MKIK GVI–Kopint–Tárki Zrt., Budapest.
- CHIKÁN ATTILA–CZAKÓ ERZSÉBET [2009]: Versenyben a világgal. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CZAKÓ ÁGNES [1997]: Kisvállalkozások a kilencvenes évek elején. Szociológiai Szemle, 3. sz. 93–116. o.
- CZAKÓ ÁGNES [2006]: Pénzügyi kultúra Magyarországon. A kis- és közepes vállalkozások pénzügyi kultúrájának vizsgálata. Kézirat, Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitikai Intézet, Budapest.
- CZAKÓ ÁGNES–KUCZI TIBOR–LENGYEL GYÖRGY–VAJDA ÁGNES [1994]: Vállalkozások és vállalkozók, 1993. KSH–BKE Szociológia Tanszék, Budapest.
- CZAKÓ ÁGNES–KUCZI TIBOR–LENGYEL GYÖRGY–VAJDA ÁGNES [1995]: A kisvállalkozások néhány jellemzője a kilencvenes évek elején. Közgazdasági Szemle, 42. évf. 4. sz. 399–419. o.
- CZAKÓ ÁGNES–SZANYI F. ELEONÓRA [2010]: Vállalkozói ismeretek, döntések és a gazdálkodás. Megjelent: *Czakó Ágnes–Husz Ildikó–Szántó Zoltán* (szerk.): Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában. Gazdaságszociológiai Műhelytanulmányok, BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft., Budapest.
- CZAKÓ ÁGNES–VAJDA ÁGNES [1993]: Kis- és középvállalkozók. Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány Kutatási Füzetek, 2. MVA, Budapest.
- GYÓRI ÁGNES [2010]: A kkv-szektor gazdálkodási racionalitása, 2010. Megjelent: *Czakó Ágnes–Husz Ildikó–Szántó Zoltán* (szerk.): Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában. Gazdaságszociológiai műhelytanulmányok, BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft., Budapest.

- HAMILTON, G. (szerk.) [1991]: *Business Networks and Economic Development in East and Southeast Asia*. Centre for Asian Studies, University of Hong Kong, Hongkong.
- INVERNIZZI, B.–REVELLI, R. [1993]: *Small firms and the Italian economy: structural changes and evidence of turbulence*. Megjelent: Ács, Z. J. – Audretsch, D. B. (szerk.): *Small Firms and Entrepreneurship: An East-West Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.
- KEREPESI KATALIN [2009]: *Versenyképes vállalat – megfelelő finanszírozás: a magyar kis- és közepes méretű vállalatok versenyképességének vizsgálata finanszírozás szempontjából*. Megjelent: G. Márkus György (szerk.): *Tudástársadalom, vállalkozások, Európa*. Általános Vállalkozási Főiskola, Budapest.
- KILBY, P. [1971]: *Entrepreneurship and Economic Development*. Free Press, New York.
- KSH [2007]: *Magyar Statisztikai Évkönyv, 2006*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH [2010]: *Magyar Statisztikai Évkönyv, 2009*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KUCZI TIBOR [1996]: *A vállalkozások társadalmi tőkéi az átalakulásban*. Századvég, Nyári szám, 25–41. o.
- KUCZI TIBOR [1998]: *Kreácsolás*. Kritika, 5. sz. 18–21. o.
- KUCZI TIBOR [2000]: *Kisvállalkozás és társadalmi környezet*. Replika Kör, Budapest.
- KUCZI TIBOR–VAJDA ÁGNES [1992]: *A kisvállalkozók társadalmi összetétele*. Közgazdasági Szemle, 38. évf. 1. sz. 83–97. o.
- LAKI MIHÁLY [1994]: *A magánvállalkozások növekedési esélyei Magyarországon*. Külgazdaság, 12. sz. 41–54. o.
- LAKY TERÉZ [1998]: *A kisvállalkozások növekedésének korlátai*. Szociológiai Szemle, 1. sz. 23–39. o.
- LEFF, N. H. [1979]: *Entrepreneurship and Economic Development: The Problem Revisited*. *Journal of Economic Literature*, 17. 46–64. o.
- NÉMETHNÉ GÁL ANDREA [2008]: *Helyzetbe hozhatók-e a kis- és középvállalati szektor társas vállalkozásai? Stagnálás és/vagy differenciálódás?* Közgazdasági Szemle, 9. sz. 807–825. o.
- NÉMETHNÉ GÁL ANDREA [2009]: *A magyarországi kis- és középvállalkozások banki kapcsolatainak alakulása a rendszerváltástól napjainkig*. Közgazdászforum, 5. sz. 37–53. o.
- NFGM [2009]: *Mikro-, kis- és közepes vállalkozások jellemzői és várakozásai*. Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium vállalkozásfejlesztési főosztály.
- PUTNAM, R. D. [1993]: *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton.
- RAM, M.–HOLLIDAY, R. [1993]: *Relative Merits: Family Culture and Kinship in Small Firms*. *Sociology*, 4. sz. 629–648. o.
- ROMÁN ZOLTÁN [2006]: *A kis- és középvállalatok és a vállalkozási készség*. KSH, Budapest.
- SCHARLE ÁGOTA [2000]: *Önfoglalkoztatás, munkanélküliség és családi kisvállalkozások Magyarországon*. Közgazdasági Szemle, 47. évf. 3. sz. 250–257. o.
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2004]: *Rejtett gazdaság és adózási magatartás, 1996–2001*. Közgazdasági Szemle, 51. évf. 6. sz. 560–583. o.
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2009]: *Intézményi környezet, szerződéses fegyelem és adózási magatartás*. Megjelent: *Semjén András–Tóth István János* (szerk.): *Rejtett gazdaság*. Be nem jelentett foglalkoztatás és jövedelemeltitkolás – kormányzati lépések és a gazdasági szereplők válaszai. MTA KTI, Budapest, 200–227. o.
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2010]: *A válság lehetséges hatásai a be nem jelentett foglalkoztatásra*. Megjelent: *Fazekas Károly–Molnár György* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök 2010, Közélpép*. A válság munkapiaci hatásai. MTA KTI, Budapest, 149–170. o.
- SPÉDER ZSOLT [1997]: *Háztartások egy kistérségben*. Szociológiai Szemle, 1. sz. 3–21. o.

- SZERB LÁSZLÓ [2010]: A magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességének mérése és vizsgálata. *Vezetéstudomány*, 12. sz. 20–35. o.
- TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2000]: Kiemelkedően jó kilátások, kiegyenlítettebb növekedés. *Tárki Konjunktúra Füzetek*, 3. Tárki, Budapest.
- TÓTH ISTVÁN JÁNOS–SEMJÉN ANDRÁS [1998]: *Tax Behaviour and Financial Discipline of Hungarian Enterprises*. Megjelent: *Csaba László* (szerk.): *The Hungarian SME Sector Development Perspective*. CIPE/USAID–Kopint–Datorg Kutatási Alapítvány, Budapest.
- VAJDA ÁGNES [1997]: Működő és megszűnt vállalkozások tevékenysége, a tulajdonosok demográfiai összetétele, jövedelme. *Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány Kutatási Füzetek*, 7. MVA, Budapest.
- VISZT ERZSÉBET [2009]: *Versenyképességi évkönyv*. GKI Gazdaságkutató Zrt., Budapest.
- WILKEN, P. H [1979]: *Entrepreneurship: A Comparative and Historical Study*. Ablex Publishing Corporation, Norwood, New Jersey.

Függelék

F1. táblázat

A megkérdezett és a teljes sokaságban szereplő vállalkozások megoszlása a foglalkoztatottak létszáma szerint, 2006 és 2010

Vállalatméret	Válaszadó vállalkozások		Működő vállalkozások		Válaszadók aránya a sokasághoz viszonyítva
	száma	százalékos megoszlása	száma	százalékos megoszlása	
<i>2006</i>					
Mikrovállalkozás (0–9 fő)	121	10	662 825	95	0,02
Kisvállalkozás (10–49 fő)	551	47	29 388	4	1,80
Középvállalkozás (50–249 fő)	519	43	5 933	1	8,70
Összesen	1191	100	698 146	100	0,17
<i>2010</i>					
Mikrovállalkozás (0–9 fő)	185	16	666 353	95	0,03
Kisvállalkozás (10–49 fő)	452	38	18 853	3	2,40
Középvállalkozás (50–249 fő)	555	46	15 230	2	3,60
Összesen	1192	100	700 436	100	0,17

Forrás: KSH [2007], [2010].

F2. táblázat

A megkérdezett kis- és közepes vállalkozások megoszlása a főbb változók szerint a 2006. és 2010. évi vizsgálatban (százalék)

Változó	A felvétel éve	
	2006	2010
VÁLLALATMÉRET		
Mikrovállalkozás (0–9 fő)	10,2	15,5
Kisvállalkozás (10–49 fő)	46,3	37,9
Középvállalkozás (50–249 fő)	43,6	46,6
<i>N</i>	1191	1192
A VÁLLALKOZÁS KORA		
10 évesnél fiatalabb	22,2	9,4
10 és 20 év közötti	62,8	65,5
20 évesnél idősebb	15	25,1
<i>N</i>	1190	1192
A TULAJDONOSI KÖR SZERVEZŐDÉSE		
Családtagok, ismerősök a tulajdonosok	53,1	54,6
Kizárólag szakmai alapon szerveződik	46,9	45,4
<i>N</i>	1162	1121
PÉNZÜGYI SZAKEMBER ALKALMAZÁSA		
Van	46	45,6
Nincs	54	54,4
<i>N</i>	1189	1186
AZ ALKALMAZOTTAK LÉTSZÁMA AZ ELMÚLT HÁROM ÉVBEN		
Nőtt	31,3	34,3
Nem változott	40,8	20
Csökken	27,9	45,7
<i>N</i>	1191	1192
BERUHÁZÁS TERVEZÉSE EGY-KÉT ÉVEN BELÜL		
Igen	49,9	51,9
Nem	50,1	48,1
<i>N</i>	1049	1071
AZ EXPORT ARÁNYA A NETTÓ ÁRBEVÉTELEN BELÜL		
Nem exportál vagy legfeljebb 10 százalékot	79,4	70,2
11–50 százalék	12,5	14,2
51–100 százalék	8,1	15,6
<i>N</i>	1065	1142

F3. táblázat

A kis- és közepes vállalkozások megoszlása a vállalati racionalitás mutatói és az egyes vállalati jellemzők szerint, 2006 és 2010 (százalék)

Változó	Megtakarításra törekszik		Biztosítással rendelkezik		Racionális szempontok alapján választ bankot		Racionális megfontolásból vált bankot	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
ÁGAZAT								
Feldolgozóipar	71,4 ^{***}	71,0 ^{***}	83,7	90,7 [*]	31,6 [*]	50,3	38,3	48,1
Építőipar	76,9 ^{***}	76,7 ^{***}	83,9	87,4 [*]	33,7 [*]	43,9	48,2	41,3
Kereskedelem	72,3 ^{***}	75,9 ^{***}	84,9	85,5 [*]	39,8 [*]	38,9	52,3	47,8
Idegenforgalom és szállítás	86,2 ^{***}	88,1 ^{***}	81,1	88,8 [*]	40,2 [*]	32,6	48,6	46,2
Üzleti szolgáltatás	79,5 ^{***}	77,2 ^{***}	83,7	93,2 [*]	31,3 [*]	44,9	43,0	54,2
Mintán belül összesen	76,2	75,9	83,8	89,2	35,2	43,8	46,6	48,0
N	1130	1172	1046	1111	1097	463	337	392
A VÁLLALKOZÁS KORA								
10 évesnél fiatalabb	77,0	70,4	80,2 ^{**}	84,3 ^{**}	30,4	33,3	26,7 ^{**}	43,9
10 és 20 év közötti	76,0	76,6	86,0 ^{**}	89,9 ^{**}	31,9	45,7	53,8 ^{**}	50,0
20 évesnél idősebb	81,7	78,8	78,9 ^{**}	88,7 ^{**}	36,3	43,5	42,0 ^{**}	59,9
Mintán belül összesen	76,6	76,2	83,9	89,0	34,6	44,1	44,4	48,3
N	1195	1181	1112	1120	402	474	358	393
BERUHÁZÁS TERVEZÉSE EGY-KÉT ÉVEN BELÜL								
Igen	79,0 [*]	75,7	85,1	89,7	34,9	51,8	46,7 ^{***}	50,0 [*]
Nem	74,3 [*]	75,0	82,4	89,5	35,2	37,1	42,7 ^{***}	47,1 [*]
Mintán belül összesen	76,7	75,4	83,8	89,6	35,1	45,1	44,4	48,6
N	1047	1059	973	1010	1021	412	313	356
EXPORT NETTÓ ÁRBEVÉTELEN BELÜLI ARÁNYA								
0–10 százalék	70,9	76,3	82,5 [*]	89,0	33,8	44,4	37,0	43,7 [*]
11–50 százalék	72,9	74,0	88,5 [*]	88,1	34,1	39,6	45,2	47,6 [*]
51–100 százalék	76,7	78,6	84,3 [*]	90,3	34,3	49,3	44,4	50,6 [*]
Mintán belül összesen	75,8	76,3	83,4	89,1	34,3	44,2	43,8	48,8
N	1062	1130	996	1073	1039	459	317	377

Megjegyzés: a bányászat és villamos energia nélkül, az idegenforgalom és szállítás összevonva.
* 0,1, ** 0,5, *** 0,01 szinten szignifikáns kapcsolatot jelöl.

F4. táblázat

Az időtakarékos és költségracionális bankválasztás logit modelljei az összevont adatbázison a felvétel időpontjának bevonásával [esélyhányadosok $\text{Exp}(B)$]

Változó	Időtakarékos bankválasztás	Költségracionális bankválasztás
VÁLLALATMÉRET	0,655 ^{***}	1,649 ^{***}
KOR	1,022	1,103 [*]
TULAJDONOSI KÖR	0,822 ^{***}	2,002 ^{**}
PÉNZÜGYI SZAKEMBER	0,842 ^{**}	1,895 ^{**}
LÉTSZÁMVÁLTOZÁS	0,925	1,640 [*]
BERUHÁZÁS TERVEZÉSE	1,132	1,207 [*]
ÁGAZAT		
Építőipar	0,841	0,970
Kereskedelem	0,921	0,872
Idegenforgalom és szállítás	1,188	1,107
Üzleti szolgáltatás	1,560	0,905 ^{**}
EXPORTARÁNY		
11–50 százalék	1,012	1,198
51 százalék felett	0,662	1,131
FELVÉTEL ÉVE	0,317 ^{***}	1,440 ^{***}
Konstans	1,007	0,234
Elemszám	1118	1168
-2log likelihood	1415,10	1532,71
Modell χ^2	98,81	69,43
χ szignifikancia	0,00	0,00

Referencia: 0–9 fő; tulajdonosok rokonok, ismerősök, barátok; nincs pénzügyi szakember; létszám nőtt vagy változatlan maradt; nem tervez beruházást a jövőben; feldolgozóipar; nincs export vagy legfeljebb 10 százalék; felvétel éve 2006.

* 0,1, ** 0,5, *** 0,01 szinten szignifikáns kapcsolatot jelöl.

F5. táblázat

A vállalati gazdálkodási racionalitást befolyásoló tényezők – a 2006-ban és a 2010-ben illesztett logit modellek eredményei [esélyhányadosok $\text{Exp}(B)$]

Változó	Megtakarításra törekszik		Biztosítással rendelkezik		Racionális szempontok alapján választ bankot		Racionális megfontolásból vált bankot	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
VÁLLALATMÉRET	0,538**	0,805**	2,771***	1,512	1,471**	1,658***	1,500	1,673***
KÖR	0,999	1,002	1,167**	1,034**	1,002	1,055	1,117**	1,010
TULAJDONOSI KÖR	0,968	1,035	1,363*	1,433***	1,997***	1,566**	1,734**	1,149*
PÉNZÜGYI SZAKEMBER	1,364	1,968**	1,797**	1,222**	1,219*	1,494**	0,973	1,291
LÉTSZÁMVÁLTOZÁS	1,071**	1,151***	1,253**	1,389	1,372*	1,568***	0,808	1,330**
BERUHÁZÁS TERVEZÉSE	1,328**	1,048**	1,183	1,009	0,983	1,855***	1,302*	1,210*
ÁGAZAT								
Építőipar	0,783	0,979	0,946	0,755	0,761	1,352	0,969	1,039
Kereskedelem	0,897	1,078	0,982	1,367	0,930	0,912	1,117	1,082
Idegenforgalom és szállítás	0,773	0,878	1,003	1,382**	1,242	1,006	1,388*	1,033
Üzleti szolgáltatás	2,004***	1,879	0,975	1,006	1,465	0,963	1,047	0,931
EXPORTARÁNY								
11–50 százalék	1,008	0,984	1,005	1,089	1,377	0,847	1,642	1,522**
51 százalék felett	1,149	1,302**	1,104	1,807**	1,623	1,387	1,709	1,277
Konstans	4,347	3,052	3,209	5,809	0,232	0,248	0,470	0,518
Elemszám	827	915	772	874	807	361	249	307
-2log likelihood	899,88	1011,46	676,14	912,45	1037,29	478,93	996,46	1148,878
Modell χ^2	19,63	39,56	39,43	20,70	18,49	29,33	18,32	25,20
χ szignifikancia	0,01	0,01	0,00	0,05	0,05	0,03	0,05	0,01

Referencia: 0–9 fő; tulajdonosok rokonok, ismerősök, barátok; nincs pénzügyi szakember; létszám nőtt vagy változatlan maradt; nem tervez beruházást a jövőben; feldolgozóipar; nincs export vagy legfeljebb 10 százalék; felvétel éve 2006.

* 0,1, ** 0,5, *** 0,01 szinten szignifikáns kapcsolatot jelöl.